

Los

ersonatges

Lo rei, dens la cançon de gèsta, qu'ei au som de la piramida *de Renart*, qu'ei ua parodia. Lo rei Nòble, crenτός e cambiadís, qu'ahorteishen lo caractèr absurde de la situacion. Los oficièrs bèstias casalèras. Qu'an sovent chivaus e equipments de

Las bèstias deus bòscs

Blancard lo cabiròu,
Brichemer lo cèrvi,
Baucent lo sanglar,
Brun l'ors,
Percacet lo huret,

bestiòtas :

Tardiu l'escargòlh,
Frobèrt lo grith,

mes tanben ausèths :

Tiercelin lo corbaish,
Hubèrt lo mialòc,
Bruna l'agraula,
Roart lo corbaish.

Drin a despart,
Grimbèrt lo taishon, cosin
de Renart, sovent lo son
solet amic.

Las bèstias casalèras

Belin lo moton,
Tibèrt lo gat,
Corta la canha,
Ronèu lo mastin,
Ferrant lo chivau de tira,
Pinta e Dauna Copada
las poras,
Cantaclar lo hasan
e tanben Pelat l'arrat.

Nòble lo lion

medievau : d'eth que procedeish tota largança. Dens *Lo Roman* qu'ei atorejat d'ua cort borlesca. Los noms deus personatges e los barons deu rei que son autanplan animaus sauvatges com cavalèr.

Dus barons un drin especiaus :

Renart

Renart la vop qu'a ua
familha. Que tien a bèths
còps la soa molhèr
Ermelina per la talha.
Qu'a tres hilhs,
Traucaplèish, Malabranca
e lo tresau dont lo nom
e cambia segon los recits,
Rovèu o Renardet.

Isengrin

Isengrin lo lop, eth tanben
cavalèr, qu'ei l'«oncle» de
Renart. Qu'a ua hemna,
Dauna Hersent.
Isengrin qu'ei l'enemic
favorit de Renart qui
va dinc a abusar de
Dauna Hersent. Sovent
drin pegòt, que's dèisha
enganar aisit peu son
nebot pervèrs.

Los umans qu'an un ròtle marginau. Tant per tant mentavuts, ne son pas motors de la narracion. Sol un petit senhor Martin de las Bòrdas, un paisan pro aisat monsénher Constant o enquèra Lanfré lo boscassèr que son nomentats. Los autes, la hemna d'un paisan, monges, boscassèrs, que son evocats shens que sia precisat lo lor nom.

Et pour autre meffais alles
Dont ains ne pnt estre lasses
D'oi atant fait que ie nauoie
Que il tournast a male uoie
Mais se le pouie tenir
M le tost le couuenoit mourir
I c'oy men a donnei congie
Et commâda 7 calongie

Renars tenoit le chief endun
Rhay dist il sire yfengrin
Qu'auuais traytes faux prouues
Les sui quât ne me rauules
Commêt est appellez chus rous
Parles apertement a nous
Yfengrin tut quant il loy
Pour le nom mit sen eloy
A e fust si lies pour nul auoir
Voles dist il son nom sauoir
O il, cōment est appellez
Renart ha li deffacs
Trestous nous hōme 7 engigne
Se diex donne que ie le tiengne
De lui secort la terre quite
I a soie pars seroit petite
Dont auroit il fort tâps trouue
Se uous laues o: trouue
Pla foi que toi saint martin
Je saint fraubert ne, s. quâtin
Que pour lauoir q poust nonin
Ae uoler pas moy lui sambler
Vous aues droit dit yfengrin
Ae uous garroit diex napolins

Ne tous liors qui soit en terre
Que iamais no meullies graire
Mais o: me di freres ains
Du mest: dont ties entremis
Setu en scis seruir acourt
Que ne soies moques acourt
P mon seigneur .s. iherusalem
Je fu mais telz trouues oam
Donques ten ué auceques moy
7 ie tacomterai au roy
Et a ma dame la roïne
Qui tant est debonnaire 7 fine
Et ie uous uoi 7 bel 7 gent
Il comterai uous de la gent
Et se tu ves o moy uenir
Je te ferai mit chier tenir
Vostre merci dist galopin
Je sai bñ faire le cherin
7 se iauoie mon uel
Je uous disse. J. bon retruel
7 une tel noce et tel son
Pour uous q sables bñ baron
Dist y. scis tu que fai
V ien ten une uelle sai
Chies. J. nullain qui sen dedue
Il uoer lui 7 si noifin tuit
Il les enfans en fait grant ioie
J est nulle nuis que ie ne loie
Pla foi que ie toi saic pe
I a uelle est et belle 7 clere
Se uous uenes o moy acourt
Vous laueres aquoi que touer

Nau aventuras
deu Roman de enart

un

La creacion de Renart e Isengrin

La creacion de Renart e Isengrin

Senhors, hèra de contaires que v'an contat *un sarròt de*¹ recits, que'us avetz audits: quin París *raubè*² Elena, lo domau e las sofrenças qui n'avó, l'istòria de Tristan qui La Chièvre hasó tan plan, e puish fablas e cançons de *gèsta*³; mei d'un que contan tanben peu país romans de Renart e deus sons expleits. Mes jamei n'avetz entenut a narrar la guèrra, tarribla e continuau, qui i avó enter Renart e Isengrin, ua guèrra *bèth drin*⁴ dura e longa. Aqueths dus senhors, qu'ei la vertat vertadèra, ne s'aimèn pas jamei. Hèra de batsarras e de batalhas que i avó enter los dus, açò qu'ei la vertat.

Que vau adara començar l'istòria de la lor *peleja*. Qu'enteneratz quin comencè tot aquò, e per quina trista rason e i avó la guèrra enter eths. Escotatz donc, e que l'istòria ne v'*aveje*⁵ pas.

Que'vs vau contar dab plaser quin aparegón Renart e Isengrin, e qui estón, tau com ac èi trobat en legent. Un dia, que descobrii dens ua *capsa*⁶ un libe: qu'avèva per nom Aucupre. Aquiu que trobèi *un hèish de*⁷ recits sus Renart e d'autas causas de qui cau gausar parlar.

.....
1. **un sarròt de**: sinonime de hèra de.

2. **raubar**: autes còps, gahar ua gojata tà l'esposar shens lo consentiment de son pair.

3. **gèsta**: expleit d'un eròi o d'un personatge illustre.

4. **bèth drin**: sinonime de hèra.

5. **avejar**: non pas interessar.

6. **capsa**: petita caisha.

7. **un hèish de**: sinonime de hèra de.

Devath d'ua gran letra vermelha, que trobèi istòrias extraordinàrias. Ne las avossi pas trobadas dens lo libe, qu'averí cregut *bríac*¹ lo qui avosse contat taus hèitas, mes que cau créder çò d'escrivut. A bon dret que's moreish de desonor lo qui n'aima pas los libes e qui ne'us cred pas.

Aucupre que conta dens aqueth libe – benadit sia lo qui l'i hasó hicar aqueth raconte! – quin Diu prengó en pietat Adam e Èva après de'us aver acaçats deu paradís per'mor ne l'avèvan pas aubedit. Que'us balhè ua *flinga*² e que'us ensenhè quin trucar la mar dab aquera flinga quan los hasosse besonh quauquarren. Adam que la prengó en la man e *suu pic*³ que truquè la mar davant Èva. Tanlèu trucar la mar, ua aulha que'n sortí. Adam que digó alavetz: «Dauna, prenetz aquera aulha e guardatz-la-ve: dab la lèit e lo hromatge qui'ns balhe, qu'averam pro d'*acompanhatge*⁴».

Èva que's pensava a l'endehens que si avèva ua aulha de mei, enqüèra mei beròja que seré la companhia. Viste qu'atrapè la flinga e que dé un gran *flingat*⁵ en la mar: un lop que'n sortí, que gahè l'aulha e que s'escapè *aus quate pès*⁶ tau bòsc. Quan Èva e's vedó l'aulha perduda si arrés non l'aidavan, que cridè e *uglè*⁷: «Ah! Ah!»

Adam que torna préner la flinga e, de colèra, que truca la mar: un can que'n sauta suu còp. Tanlèu qui ved lo lop, que *gaha lo córrer*⁸ tà salvar l'aulha. Que la *darriga*⁹ au lop, qui la dèisha aqui a contracòr. Be s'i tornaré l'endoman si la podèva gahar per

1. **bríac**: qui a bevut tròp d'alcoèl.

2. **flinga**: bagueta plegadissa.

3. **suu pic**: autanlèu.

4. **acompanhatge**: tot çò qui's minja dab lo pan, tot çò qui l'acompanha.

5. **flingat**: còp de flinga.

6. **aus quate pès**: en corrent hèra viste.

7. **uglar**: cridar hèra hòrt.

8. **gahar lo córrer**: hicà's a córrer.

9. **darrigar**: tirar per fòrça.

un bòsc o un camp. E per'mor de s'aver mancat lo còp, lo lop que s'escapè tau bòsc tot vergonhós.

Adam qu'avèva lo son can e la soa aulha, que n'èra gaujós e content. Segon lo díser deu libe, las duas bèstias ne pòden pas viver ni durar hèra de temps si ne son pas dab lo monde. Nada bèstia non cèrca autant la companhia.

Cada còp qui Adam trucava la mar, e qui'n sortiva ua bèstia, que guardavan la bèstia, quina qu'estosse, e que l'*aprivadavan*¹. Mes las qui Èva hasèva sortir de l'aiga, jamei non las podèvan retièner. Un còp sortidas de la mar, que n'anavan dab lo lop au bòsc. Las bèstias d'Èva que vadèvan sauvatjas e las d'Adam *amèchas*². Enter autas bèstias, que sortí de la mar la vop, e que s'ensauvatgí. Qu'avèva lo peu ros com Renart, qu'èra hòrt abilla e gran pilharda: per'mor d'estar hèra intelligenta qu'enganava totas las bèstias qui trobava. Aquera vop qu'ei tà nosautes lo simbòl de Renart, mèste enganaire. Tots los qui son *entenuts*³ en *engan*⁴ e en farlabica, que'us aperam adara Renart, per'mor de Renart e de la vop, autan sapients l'un com l'auta en fèit de tromperia. Si Renart e sap borrar lo monde e la vop enganar las bèstias, qu'ei per'mor d'estar deu medish *linhatge*, d'aver lo medish *anar* e las medishas pensadas.

Qu'ei tot parièr de l'aute costat, per Isengrin, l'oncle de Renart: lo lop que hè de la vop lo son nebot, e la vop que hè deu lop lo son oncle. Que son parents e amics tau com vos ac disi. Ne son pas aparentats autament, si lo bon libe ne m'a pas mentit. Atau, si la vop e disèva, quan acompanhava lo lop, « Car oncle, qué voletz har? »

.....
1. **aprivadar**: hàr vèder mensh sauvatja ua bèstia.

2. **amèche**: qui n'ei pas mei sauvatge.

3. **estar entenut**: saber hèra de causas.

4. **engan**: tromperia.

qu'èra tà ganhar la soa amistat. E lo lop que parlava a la vop com en un amic puishque ne l'avèva pas briga en *òdi*¹. Per'mor de s'aimar hèra, que s'aperavan l'un a l'autre « oncle » e « nebot » quan se vedèvan.

Si espiam plan Renart, que podem apréner hèra e trobar gran sens, per'mor que representa los de mala vita, qui ne dèishan pas d'*argüeitar*² tà poder enganar lo monde: lo dia qui ne trompe pas arrés, aqueth *faussilhàs*³ ne serà pas urós. Tà çò qui ei d'enganar, parents, amics e estrangèrs, tad eth qu'ei tot un. Ne n'esparnharà pas nat, quan seré un amic hèra car.

En mei d'aquera *perfidia*, qu'a lo còr plen d'enveja, e l'enveja qu'ei l'arraditz de tots los maus. Dab la perfidia e l'enveja, l'*estacadura*⁴ qu'ei amiga; e l'estacadura qu'ei de guardar tostemps la dineròla barrada. L'estacadura qu'ei un vici ligat a l'*aganidèr*⁵. L'aganidèr que s'ei emparat deu monde: lo qui n'a pas nada *renta*⁶ e qui ne prèsta pas dab *usura*⁷ qu'ei espiat com un triste praubàs. Mes qu'èi *desparlat*⁸, per'mor los qui an las *rentas* mei granas be son tanben los qui las emplegan tà har lo mei gran mau. Que i averé hèra de causas a díser sus eths, mes ne'm voi pas esperlongar.

.....

1. **aver en òdi**: detestar.
2. **argüeitar**: observar atentivament e secretament.
3. **faussilhàs**: persona faussa, qui cèrca de trompar.
4. **estacadura**: hèit d'estar estacat aus sòus, de non pas jamei voler despene'us.
5. **aganidèr**: hèit de non pas voler desseparà's deus sons bens, deus sons sòus.
6. **renta**: reviençut periodic qui un propietari tira de tèrras, d'ostaus o d'un capitau.
7. **prestar dab usura**: prestar moneda en demandant ua remuneracion excessiva.
8. **desparlar**: díser bestiessas.

Que voi començar de'vs contar ua auta istòria: ne v'estonetz pas si èi hicat en aqueste tractat sus Renart hèitas qui pertòcan d'outes personatges, com ac poderatz audir uei sus sénher Renart e sus Isengrin.

Los nostes vesins que contan en efèit qu'ua *sauma*¹, un dia, e parlè. Un *profèta*² que la montava. Aqueste, qu'èi entenu a díser que s'aperava Balaam. Qu'ei per'mor d'açò que'u pòdi nomar ací. A fòrça de promessas e de presents, un rei aperat Bellaac que l'avèva hèit vièner tà maudiser dab gran malícia e colèra tot lo pòble d'Israèl. Noste Sénher n'i voló pas consentir: au davant de Balaam qu'enviè lo son ànjol, dab ua espada plan talhanta, qui'u barrè lo camin. Lo profèta que *chaquè*³ la sauma dab l'*agulhon*⁴, per darrèr, sus la cropa. Que la trucava dab lo *cabestre*⁵ e los *esperons*. La sauma qui ne gausava pas avançar, per fòrça que caló que parlèsse. E Diu qu'ac voló, e donc que parlè e que digó au *profèta*: « Anem, *dèisha'm estar!* Lo Bon Diu ne'm dèisha pas *tirar* mei *en davant*. »

Puishque Diu ac voló atau, ja pòt enqüèra har parlar las bèstias sauvatjas e har vàder generós los *usurèrs*⁶.

.....
1. **sauma** : hémia de l'aso.

2. **profèta** : dens la Bíblia, personatge qui interpèla lo pòble e lo rei au nom de Diu tà denonciar lo mau.

3. **chacar** : picar ua bèstia dab un agulhon entà la har avançar.

4. **agulhon** : baston ponchut deus pastors.

5. **cabestre** : brida de cuer qui's hica suu cap d'un chivau o d'un aso tà poder mià'u.

6. **usurèr** : persona qui prèsta dab usura, en demandant ua remuneracion excessiva.

du

Renart e Cantaclar

La uoiz auoit et clere et saine
Ist chantecler R. cousin
Que ueus tu peure p engin
Et dist renart nen ai talent
D'une char loines et dun sangt
Dist chantecler pas ne ten coi
I. peu tetrai enlus de moy
Si chanterai une chanson
Si aura uoisin enuiron
Que mit bñ neute de mo chant
R sen rit que il lentent
Dont dist il chantes cousins
Je saurai bñ se chantecler
Mes ondes uous fut aïs neât
Lors a comenae hautement
Mais mit se doubte de renart
Souuent resgarte celle part
Et dit R. ce n'est neant
Chantecler faisoit autremet
Il longs trais et a rex dignes
On loist bñ p. xx. plaillies
Chantecler aide que uoir die
Lors lair aler la melodie
Les leur dignes p gñt air
Lors ne vult plus. R uer

L de desous un rouge chou
Le prent. R. pmi le coul
Fuant sen ua et fait gñt ioie

De ce quil ha encontre proie
P unte uoit q. R. lempore
Dolente est mit sen descofote
Qit se comence adementre
Quat chantecler en uoit porter
Et dist sire. bñ le uous dis
Et uous men gabies tous dis
Et si men teues pour fole
Mais or est uoire ma parole
Dont uous estes p moy garnis
Par uo defaut estes honnis

La lône fême du maingul
Oust ouit lus de son cortil
V espres estoit pourte uolout
Mette les gelines atoit
P unte appelle. bñ et concerte
L'une ne lautre ne recepte
Quant uoit que ueines ne st
Qit se meruelle quelles font
Son coc huche agrant alaine
Et uoit. R. qui pres le maine
Et passe auant p li se coure
Et li vlpis comence a coure
Harou aie duement brant
L'uillain sunt celle p traict
Si li demandet quoy elle ha
En sospirant leur raconta
L'alle trop mett mal aduenu

Renart e Cantaclar

Puish, un dia, qu'arribè que Renart, tostemp plen de *malessa*¹ e mèste en rusas, se n'anava de cap tà un ostau au miei d'un bòsc. Que i avèva en aqueth ostau *un sarròt* de poras, de hasans, de guits, de guitas, de *guiròts*² e d'aucas. Aquiu, au ras de l'enclaus, que demorava lo sénher Constant de las Naus, un paisan hòrt aisat. Qu'avèva la maison *conhida*³ de poras e de *capons*; l'ostau qu'èra plan aprovedit, que i trobavan de tot a pièlas: carn salada, jambons e *ventresca*. Entermiei d'aqueth abonde, lo paisan qu'èra plan installat.

A l'entorn qu'èra un barralh on i avèva hèra de pomèrs e de perèrs d'un costat, e *abelhèrs* de l'aute. Aqueth casau qu'èra hòrt plan barralhat dab paus de casso espés e ponchuts, e *empleishat*⁴ de *bròc blanc*⁵. Dehens aquera *hortalessa*, mèste Constant que s'avèva hicat las garias.

E Renart que se'n va dret tad aqueras parts, shens brut, lo cap a ras de tèrra, enter la barralha e lo plèish. Renart que s'i hè, mes lo plèish de *bròcs* espés que l'empacha hèra: ne sap pas mei qué har. Ne pòt pas escone's, ni *aclepà's*⁶, ni arribar dinc a

1. **malessa** : disposicion a mau har, a portar tòrt.

2. **guiròt** : mascle de l'auca.

3. **conhida** : plea.

4. **empleishat** : barralhat dab un plèish.

5. **bròc blanc** : arbuste brocut de las floretas blancas.

6. **aclepà's** : hà's tot petit.

las poras. Acropit au miei deu camin, que vira, que s'arrevira e qu'estira lo còth tà véder miélher. Que pensa que si sauta, que cad de drin haut, e si las poras e'u veden, que s'anaràn *acessar*¹ peus bròcs; que'u poderén véder abans qui avosse gahat arren. Que n'ei tot *empensat*. Que vòu atrapar quauques uas de las poras qui *perucan*² davant eth. Alavetz Renart que'n va, lo mus a ras de tèrra, e qu'avisa a l'angle de la barralha un pau copat; qu'entra en l'enclaus. A l'endret on la palissada èra traucada, lo paisan qu'avèva plantat caulets. Renart que s'aprèssa, que passa la barralha e que's dèisha càder au miei deus caulets, tot *acoconhat*³ tà non pas estar vist. Mes las poras, que l'an plan vist, e qu'an paur. Cadua que n'ei *esvarjada*⁴, quan lo sénher Cantaclar lo hasan e torna entrar en l'enclaus, enter dus paus: qu'èra anat *borclà's*⁵ en la prova sus un camin au pè deu bòsc.

Que'us arriba davant, hèra fièr, la pata emplumada, lo cap quilhat, e que'us demanda perqué s'escapan tà la maison. Pinta, qui èra la mei avisada, qui hasèva los ueus mei bèths, e qui *s'aporicava*⁶ a la dreita deu hasan, que'u respon e que'u conta çò qui's passa.

— Qu'avem avut paur, ce ditz.

— A qué? Avetz vist quauquarren?

— Quiò.

— E qué?

— Ua bèstia sauvatja qui nse poderé har domau lèu si ne partim pas viste deu casau.

— N'ei pas arren, que v'asseguri. N'ajatz pas paur, ce horneish lo hasan, rasseguratz-ve, e demoratz aci.

1. **acessà's**: hicà's a l'acès, en un endret hòra de dangèr.

2. **perucar**: cercà's lo minjar dab lo peruc, lo bèc.

3. **acoconhat**: en ensajant de's har petit, com ua bòla.

4. **estar esvarjat**: aver hèra de paur.

5. **borclà's**: que's ditz de las poras qui s'estenen, s'en'hican en la prova.

6. **aporicà's**: tiene's sus ua branca o un ajoc com hèn las poras.

— Per ma fe, ce ditz Pinta, que l'èi vista, que v'ac juri, que l'èi vista hèra plan.

— Que l'avetz vista? E quin?

— Quin? Qu'èi vist a *trantalhar*¹ la barralha e qu'èi plan vist a tremolar lo caulet on s'ei esconduda aquera bèstia qui bèthlèu se minjarà los nostes.

— Cara't, pegòta! ce respon lo hasan. Per tan hardit qui sia Renart, jamei non gausarà estujà's ací ni tanpòc viene'i; non s'i gausarà pas aventurar. La nosta palissada n'ei pas tan vielha que Renart la posca estroçar. Qu'ètz en securitat, siatz-ne seguras, per'mor, de verai qu'ac juri, non coneishi pas ni *gat-pitòish*² ni vop qui gausaré entrar en aqueste casau. Que disetz sonque peguessas, tornatz-ve'n t'acerà!

Aquò dit, que se'n torna tau son pialòt de prova. Totun, n'ei pas completament rassegurat, ne dèisha pas d'espier de totas parts. Que hè bona figura, mes ne sap pas çò qui'u va càder suu nas. Que's seré podut menshidar de quauquarren mes b'ei tan plan barrada la parguia! Non se'n da pas briga, l'imprudent! Un uelh ubèrt, l'aute clucat, ua pata lhevada, l'auta dreta, que s'ei apitat au ras d'un teit. Com èra atau *aporicat*, fatigat de cantar e de demorar desvelhat, que comencè de dromilhar. Mentre qui hasèva lo cluc e qui dromiva au son grat, lo hasan que's hiquè a saunejar. No'm prengatz pas per un mensongèr, que saunegè, qu'ei la vertat vertadèra, qu'ac poderatz trobar en l'istòria: que i avèva non sèi pas qué, dehens de la cort embarralhada, qui'u vienèva au ras de la cara. A çò qui'u semblava – que'n tremolava de paura –, aqueth non sèi pas qué que tienèva ua perissa rossa, dab un *golet*³ hèit d'òs, e que'u s'ac passava de fôrça sus l'arrea.

1. **trantalhar**: tremolar.

2. **gat-pitòish**: mamifèr carnassèr, deus bòscs, qui minja la poralha.

3. **golet**: partida deu vestit a l'entorn deu còth.

Cantaclar qu'ei hòrt tormentat peu saunei qui'u segoteish mentre qui drom. E que s'estona hèra d'aquera perissa, per'mor qu'a lo golet de travèrs e que la s'a passada de la part envèrsa. Lo golet que'u sarra tant que s'estofa e que's desvelha de paur. Mes çò qui mei l'estona, qu'ei que la perissa èra blanca devath lo vente, e que la se passava peu golet, de tau mòda qu'èra de cap envath e de coda ensús. Aqueth saunei que'u hè tressautar, per'mor que pensa qu'ei en dangèr. Per'mor de la vision qui l'*esvarja*¹ hèra, que's desvelha e que's torna *amassar los esperits*. « Sent Esperit, ce ditz lo hasan, guarda'm d'estar pres uei, e tien-me sauv e segur! »

Alavetz, pas briga tranquille, que se'n torna *a hum*, corrent shens de s'arrestar dinc a las poras qui se son hincadas devath deus bròcs blancs. Qu'apèra Pinta, a qui s'ahida; que la pren a despart e que'u ditz:

— Pinta, ne v'ac voi pas escóner, be soi desconcertat e hòrt inquiet. Qu'èi gran paur que quauque auseràs o bèstia sauvatja e'm prenga traïdosament e me hasca bèthlèu gran mau.

— Vam! ce ditz Pinta, car senhor, ne deveretz pas díser causas atau, qu'avetz tòrt de v'espaurir. Que cau que'vs parli, ça-vietz t'ací! Per tots los sents qui pregam, que'vs semblatz au can qui laira abans qui càdia la pèira. D'on ve vien aquera paur? Anem, dígat-me çò qui avetz.

— De qué? ce hè lo hasan, n'ac sabetz pas? Que vieni de har un saunei estranh. Au ras deu trauc d'aquesta bòrda, qu'èi avut ua vision de las malas, que me'n vedetz tot palle. Que la ve contarèi shens briga mentir. E'm saberatz conselhar? Que m'a semblat, quan dromivi, que s'aprovava de jo non sèi pas quina bèstia. Que portava ua perissa rossa, hòrt plan hèita, d'ua sola pèça, shens cisèus, e que la me hasèva passar per fòrça. Lo golet, hèit d'òs,

.....
1. *esvarjar*: har hèra de paur.

qu'èra tot blanc mes hèra dur, e lo peu qu'èra virat tà dehòra. La perissa qu'èra atau hèita que la me passèi peu golet, mes que la guardèi hèra chic de temps. Que la me passèi mes que la tirèi viste per'mor qu'avèvi la coda en l'aire. Lavetz que'm soi desvelhat e que soi arribat ací, *desemparat*¹. Pinta, ne siatz pas estonada si lo còs e'm trembla e tremola. Digatz-me meilèu çò qui'n pensatz; aqueste saunei que'm tormenta hèra. Per la leiautat qui'm devetz, e sabetz çò qui vòu díser?

Pinta, a qui s'ahida hèra, que respon:

— Que m'avetz contat lo saunei. Mes, si platz a Diu, ne serà pas qu'ua mensonja. Totun, que'vs voi respóner e que ve'n saberèi explicar lo sens. La causa qui avetz vist quan dromívatz, qui portava ua perissa rossa, e qui vos inquietava tant, qu'èra la vop, per segur. Qu'ac podetz compréner, a la perissa rossa qui avèva e qui vos vestiva de fòrça. Lo golet d'òs, que son las dents qui vos *engoliràn*². Lo golet qui n'èra pas dret, qui vos hasèva tant de mau e qui èra tant estret, qu'ei la gola de la bèstia qui vos sarrarà lo cap. Per aqui qu'entraratz, qu'ei segur, e alavetz qu'ac vederatz, qu'averatz la coda en l'aire. Atau que's passarà, qu'ei autan vertat com voi que Diu m'ajude: ni aur ni argent non ve'n salvarà. E lo peu virat dehòra, qu'ei plan conegut que Renart pòrta tostemps la pèth deu denvèrs, tanben quan plau a pishadas. Que vienetz d'enténer shens peca çò qui significa lo saunei. Que soi segura de çò qui'vs disi: abans mieidia passat que v'arribarà, qu'ei la vertat vertadèra. Mes si me volóssetz créder, que harem arrèrpè, per'mor que s'ei estujat acerà devath d'aceth bruishòc, tà ns'atrapar per *traidoría*, que'n soi segura.

Quan avó entenut la responsa de Pinta, Cantaclar que'u digó:

— Pinta, b'ès hòla de parlar atau. Que díses que'm gaharàn

.....

1. **desemparat**: qui ne sap pas mei qué har.

2. **engolir**: avalar goludament.

per suspresa e que la bèstia qui m'atraparà per fòrça ei dejà en l'enclaus? Sia maudit cinc cents còps lo qui't crèdia! Arren de çò qui as dit non m'a convençut, ne credi pas que m'arribe domau ni qu'un tau saunei e'm pòrte malur.

— Sénher, ce ditz era, Diu vos enténia! Mes, si ne's passa pas com v'ac èi dit, qu'accèpti shens esitar de non pas mei estar la vòsta amiga.

— Beròja, ce hè, n'ei pas la question: aqueste saunei n'ei pas qu'ua farivòla.

En aqueras, Cantaclar que se'n torna *arrajà's*¹ suu pialòt de prova e que's hica a *espernicar*², shens nada paur a la vop. Mes Renart, qui trompa tot lo monde, tanlèu qui enten la *peleja*, que baisha lo cap e ne's mauta pas mei. Dab ua pèira que's hè ua *coishinèra*³, que's hica a l'*argüèit*⁴, e qu'espèra que las garias sian rasseguradas. Qu'ei hòrt avisat, mèste de si e plan astució. Lavetz, quan ved que lo hasan dromilha, que s'aprèssa shens tardar. Renart, qui tormenta tot lo monde e qui sap hèra de maishants torns, que s'avança a tot doç, shens córrer, lo mus au ras de tèrra. Si Cantaclar demora tranquille dinc e lo posca tiéner enter las dents, que l'ac harà regretar. Renart, qui a Cantaclar en mira, que'u vòu gahar dab las dents mes, tròp pressat, que's manca lo còp e Cantaclar que hè un saut per costat. Que ved a Renart, que'u coneish plan, e que's va apitar sus un *hemèr*⁵. Renart, eth, que ved que s'i ei mauescadut e que's pensa plan malestruc. Alavetz que comença de pensar quin poderé enganar Cantaclar. Si ne's bolega pas, qu'averà hèit tot aquò tad arren.

.....
1. *arrajà's*: hicà's au sorelh.

2. *espernicar*: gratar la tèrra.

3. *coishinèra*: gran coishin carrat.

4. *argüèit*: lo hèit de susvelhar.

5. *hemèr*: pièla de hems, d'excrements de bèstias.

— Mèste Cantaclar, ce ditz Renart, non t'escapes pas, n'ajas pas paur; que'm hè hèra de gai de't véder hardit, per'mor qu'èm purmèrs cosins.

Cantaclar qu'ei rassecurat e, de gai, que hè ua cançoneta. Renart que ditz:

— Car cosin, e't brembas enqüèra Cantaclin, lo ton brave pair, qui t'engendrè? Jamei nat hasan n'a cantat com eth. Ah! Que t'avèva ua votz! Qu'èra tan clara que l'averén poduda enténer a ua lèga. Los aires qui cantava, los dus uelhs clucats, b'èran tan doç! Qu'avèva la votz tan clara! Que l'entenèvan a ua lèga quan cantava coplets e arrepics.

— Renart, cosin, ce ditz Cantaclar, que'm voletz atrapar per rusa.

— Pas briga, ce torna Renart. Mes canta adara, e cluca los uelhs! Qu'èm d'ua medisha carn e d'ua medisha sang: que m'agradaré mei de'm pèrder ua pata meilèu que t'arribèsse malur, per'mor qu'ès per jo un parent.

— Ne m'ahidi pas a vos, ce ditz Cantaclar. *Hètz-vos enlà*¹ e que cantarèi ua cançon. Tots los vesins deus entorns qu'enteneràn de plan la mea votz suberhauta.

Renart que se n'arrid hòrt:

— Haut! Canta, sénher cosin! Ja vederèi si tienes de Cantaclin, lo men oncle.

E Cantaclar de's hicar a cantar, a plea votz, un verset, dab un uelh barrat e un uelh ubèrt, per'mor qu'a gran paur a Renart. Sovent qu'espia de la soa part.

— Aquò non vau pas arren, ce ditz Renart. Cantaclin que cantava autament, d'ua longa tirada, los dus uelhs clucats. Que l'averén podut enténer de vint parguias a l'entorn!

---

1. *hà's enlà*: aluenhà's.

Cantaclar que cred que ditz la vertat, alavetz que dèisha anar la melodia, los dus uelhs barrats, dab *arsec*¹. Lavetz Renart, qui ne pòt pas atènder mei, que sauta per dessus un caulet roi, que gaha Cantaclar peu còth e que s'escapa, tot gaujós de s'aver trobat ua preda.

Mes la brava hemna deu paisan, qui a ubèrt la pòrta deu casau, que ved a Renart córrer entermiei deus caulets. Que l'acorsa tà's salvar lo hasan. «A la vop!» ce crida tant qui pòt.

Los paisans que hasèvan a la *sola*². Quan l'entenen a cridar, que'n van tots de la soa part. «Aqui, la vop!» ce cridan.

Adara Cantaclar qu'ei en gran dangèr si ne tròba pas quauque torn o rusada.

— Quin? ce hè, sénher Renart, n'entenetz pas çò qui'vs cridan los paisans, e quin son enmalits contra vos? Qu'avetz Constant au darrèr, mandatz-lo ua *nharga*³ vòsta en passant per aquera pòrta. Quan diga: «Renart que'u s'empòrta!», que poderatz respóner «Que v'agrade o non!». Ne'u poderatz pas desmontar miélher.

Non i a pas arrés de tan savi qui un dia non hasca ua holia. Aqueth còp, Renart qui trompa tot lo monde, qu'estó enganat. D'ua votz hòrta que'us cridè:

— Que v'agrade o non, que'u m'empòrta!

Lo hasan, per estar a mieitat mort, quan sent los caishaus de Renart qui's dessarran, qu'*alabat*⁴ e que s'escapa en volant dinc au som d'un pomèr. E Renart que demora au pè d'un perèr, de maishanta umor, contrit e decebut que lo hasan e'u se sia escapat.

.....
1. **dab arsec**: dab ardor, dab energia.

2. **sola**: ancian jòc on lo balon de cuer conhit de hen o de bren se lança dab la man o lo pè.

3. **nharga**: mot tà's trufar.

4. **alabàter**: har anar las alas.

Cantaclar que se n'arrid:

— Renart, ce hè, qué ve'n sembla? Que pensatz d'aqueste monde on vivem?

La fripolha, qui fremesh e tremola de ràbia, que'u respon maishant:

— Maudita sia la boca qui *cèrca de brut*¹ quan a de's carar.

— Atau sia, qu'ei çò qui voi! ce ditz lo hasan. Que la mala gota crèbe l'uelh deu qui s'adrom a l'òra de velhar. Cosin Renart, ce ditz Cantaclar, arrés ne's pòt ahidar a vos. Maudit sia lo vòste cosinatge! Qu'a mancat de'm har gran domau! Renart, tradidor lo de qui ètz, tiratz-ve d'ací! Si v'atardatz, que i perderatz la pèth.

Renart, qui totun *avèva bona parladera*, ne voló pas hornir arren; que se'n torna de tira, shens pausa ni repaus. Ahamiat, *desconortat*², que huei per un sendèr au miei de las sègas, au ras d'un camp. *Atucat*³, que's desòla hòrt d'aver deishat escapar lo hasan e, *desconsolat*, que'n demora tot empensat.

.....
1. **cèrcar de brut**: cercar las pelejas.

2. **desconortat**: tocat moraument.

3. **atucat**: abatut.

tres

Renart, Tibèrt e l'andolha

Que le thieb estoit chargies
Tant seroit il pl' tost plaillies
Et mais le prout il defendre
Si li a fait landouille prendre
Thieb en fu durement lies
Landouille prēt cōme affaires

¶ Un des chefs adherr. pla touce
Puis la balance si la couche
Dessus son coul honnestemēt
Et la prout mlt gentement
R. saues que nōs ferons
Quāt nōs en cel terre uenrōs
Ou uees celle croix fichiee
La soit nre andouille mengiee
Pe nuel plus auāt la prōnis
Mais la nous en deliurerons
¶ A ne nōs prra nulz mal saue
Pource nōs y fait il ton traue
R. de tout ce neust cure
Mais thieb. mlt gēt aleure
Sen ua deuant tout le thienū
Onqs de coure ne pult fin
Tant quil est ala croix uenus
Penars en fu tous esperdus
Qui sapperoit de la loidie
A mlt haute uoiz li elcric
Thiebert fait il oz mattentes
Et dist thieb. ne uous doubtes

Que ie ne pense le bien nom
Mais l'ungues moy a chiron

¶ Thiebers ne fu pas a aprendre
Bū sauoit mōt ⁊ descendre
A ux ongles ala croix se prent
¶ Jus et montes usnellement
Dessus lun des bras est allis
Penars fu dolens et pensis
¶ Qui uoit que. th. moque la
Thieb. fait il ce que sera
¶ Siant dist. th. le bien nom
Mais uenes la si mangerons
¶ Voir ie ny prroie monter
Que tost me prroie greuer
Mais fautes grant courtoisie
Que uous ne megies ma ptie
¶ Si seres de ure foy quittes
R. que est ce que uous dites
¶ Il samble que uous soyez pures
¶ Je nou seroie por. c. liures
¶ Si feres uoir se uous uoles
¶ Sure thieb que bien saues
Que uō manez uo foy pleue
¶ De prater loial compaignie
¶ Pour dieu acquittes ure foy
¶ Jou ferai dit thieb p foy
¶ Compaigns naurai ia tāt bru
¶ Que a la terre rien nous ru

Renart, Tibèrt e l'andolha

Renart, hòrt *entenut* en fèit d'enganas, qu'èra ahamiat. Badalhant de hami, que s'aviè per un sendèr. Tibèrt lo gat non se n'avisè pas dinc a quan se vedó gahat au *laç*¹. Quan Renart e'u ved, que tremola d'enveja: qu'a gran *talent*² de l'atrapar e que's voleré venjar deu gat qui l'a hèit càder au *tracanard*³. Totun, ne dèisha pas paréisher arren e, la cara amistosa, que'u ditz:

— Tè! Tibèrt, ací qu'ètz donc?

E lo gat de s'escapar.

— Anem! Tibèrt, ce ditz Renart, ne v'escapetz pas, n'ajatz pas paur, arrestatz-ve e parlem amassa. Brembatz-ve la vòsta promessa. Qué cranhetz que'vs hasqui? N'ajatz pas paur; Diu me garde de jamei mancar de paraula. Jamei non serí passat uei per aqueste sendèr si n'avossi pas esperat de v'i encontrar. Que'm volèvi aquitar deus mens engatjaments. Mèste Tibèrt, n'ètz pas chepicós tanben de tièner los vòstes?

Tibèrt que s'arrevira, puish que s'estanca; que vira lo cap de cap a Renart en agusant-se las urpas. Que hè véder atau que s'aprèsta a's defèner si Renart bolega un quite dit. Mes aqueste, qui badalha de hami, n'a pas lo cap a's bàter. Que pensa ad auta causa. Que rassegura Tibèrt:

.....
1. **laç**: cordeta de crin en anèth qui fòrma un nod estranglader tà gahar los lapins o las lèbes.

2. **talent**: enveja.

3. **tracanard**: dispositiu tà capturar bèstias.

— Tibèrt, ce ditz, be n'i a maishantas gents en aqueste monde, n'ei pas de créder. Ne's vòlen pas aidar los uns aus autes, cadun que cèrca d'enganar lo vesin, ne's tròba pas mei leiautat en arrés. E totun qu'ei causa provada que lo qui s'i hè tà trompar los autes que feneish per ac pagar. Que'vs disi açò per'mor d'un *predicator*¹, que voi parlar deu noste compair Isengrin, *de fresc* entrat en los ordís. Non i a pas hèra enqüèra, que comptava enganar lo qui l'avèva enganat. Ne voi pas estar un tradidor, per'mor tots que'n son mau pagats. De trompar e de mau har, arrés non tira arren de bon, qu'ac vedi. Sian plan punits los tradidors! Jamei n'averàn la mea amistat. Parièr, que'm soi avisat qu'ei chic de causa e plan malurós lo qui ne's pòt pas tirar de cuentas solet. Plan lèu que m'abandonètz l'aute dia quan vedotz que m'anavi morir. Non, qu'èi tòrt, per'mor plan segur qu'èratz empenat per jo. *Haunit sia lo qui ne dobeste*²! Mes, vam, francament, digatz-me la vertat: ne'vs *hasó pas dòu*³ de'm véder a la tortura quan cadoi au traçanard, enrodat peus cans mentre qui lo paisan lhevava la *destrau* tà'm copar lo cap? Que'm volèva tuar ja, mes ne sabó pas trucar com cau e qu'èi enqüèra la pèth sus l'arrea.

— Que'n soi hèra urós, ce respon Tibèrt.

— Que'n soi segur, ce ditz Renart. Mes quin aquò podó arribar? E m'i botètz per exprès? Mes tot que'vs sia perdonat; que v'ac disi shens malícia. Solide, n'ac con'hessaretz pas, e que pensi qu'arrés n'ac harén. Adara, ne'n parlem pas mei.

Tibèrt ne's defen pas hòrt per'mor que's sent copable de cap ad eth. Mes Renart, *perfide*⁴, que lo gat ac volha o non, ne'u dèisha pas parlar. Tibèrt ne sap pas mei qué diser. Renart un còp

.....

1. **predicator**: persona qui hè la leçon aus autes.
2. **haunit sia lo qui ne dobeste**: vergonha au qui ne dobeste.
3. **har dòu**: har vàder hòrt triste.
4. **perfide**: ipocrita e maishant.

de mei que'u jura que'u serà fidèu d'ara endavant, e Tibèrt que's torna engatjar de cap ad eth. Qu'an confirmat lo pacte, mes non durarà pas: de segur, Renart non tienerà pas paraula, e Tibèrt non mancarà pas de'u har un maishant torn si ne pòt tirar profieit. Tots dus que se'n van peu medish camin. No's senten pas mei l'estomac per'mor d'aver la mala hami.

Mes per ua escadença extraordinària, que tròban ua bèra andolha au ras deu camin, en un camp *laurat*. Renart que l'atrapa purmèr, mes Tibèrt que ditz:

— Diu m'ajude! Renart, car companhon, qu'èi dret a ua part!

— De tot segur! ce torna Renart. Qui ve voleré panar la vòsta part? Ne v'èi donc pas jurat d'estar leiau?

Tibèrt que's hida hèra chic a çò qui'u pòt jurar Mèste Renart.

— Amic, ce ditz, alavetz mingem-la.

— Nani! ce hè Renart, n'ac haram pas. E ns'estanquèssem ací, non serem pas tranquilles. Emportem-la mei luenh.

— D'acòrd, ce ditz Tibèrt quan compren que ne pòt pas har autament.

Renart qu'èra mèste de l'andolha. Com la tien sarrada enter las dents, peu mieï, cada mieïtat que pen de l'ua part e de l'auta. Ne la vòu pas portar autament. A Tibèrt que'u *hè dòu* de véder Renart qui la s'empòrta. Que s'aprèssa d'eth un drin e que'u ditz:

— Mes quin desestruc! Quin la portatz, aquera andolha? Non vedetz pas que's cascanteja! Que l'arrossegatz per la prova e que la cobritz de bava dab las dents. Que'm *hè hasti*¹. Que v'asseguri: si la portatz atau mei de temps, que la ve dèishi sancèra. Jo que la portarí autament.

— E quin? ce demanda Renart.

— Balhatz-la-me, qu'ac vederatz. D'aulhors qu'ei normau que'vs solatgi, que l'avetz vista purmèr.

.....

1. **har hasti**: balhar enveja de vomir.

Renart que's guarda de'u contradísar: que's pensa que si Tibèrt ei drin cargat, que's fatigarà mei viste e que serà mei aisit de l'ac tornar préner. Per'mor d'aquò, que dèisha Tibèrt préner l'andolha. Tibèrt, tot content, qu'atrapa l'andolha tot doç a la boca per un cap, puish que'u da un balanç e adretament que la se hè arrecàder sus l'arrea. Puish que s'arrevira de cap a Renart e que'u ditz:

— Companhon, atau que portaratz l'andolha quan sia lo vòste torn; n'arrossèga pas per la prova, e ne l'empipauti pas a la boca: ne la pòrti pas com un cascant. Que s'amerita d'estar plan tractada. Mes que vam *tirar camin*¹ dinc ad aceth *tucolet*², on vedi ua crotz quilhada. Que ns'i minjaram l'andolha. Ne hè pas besonh que l'emportem mei luenh, que nse'n descargaram meilèu acerà. N'averam pas arren a crànher, per'mor de totas parts que poderam véder arribar los qui nos volerén har domau. Çò de mièlher qu'ei donc de i anar.

A Renart tot que'u seré estat parièr, mes Tibèrt que fila suu camin davant eth e non dèisha pas de córrer abans d'estar arribat a la crotz. Renart, qui s'avisa de la rusa, que'u crida a plea votz:

— Companhon, esperatz-me!

— Renart, ce ditz l'aute, n'ajatz pas paura, tot qu'anarà de plan. Anem, seguitz-me, e a galòp!

Tibèrt n'avèva pas besonh que l'ac aprengossen, que sabèva pujar e devarar; dab las urpas que s'arrapa a la crotz, que i puja viste hèit e que s'assèd sus l'un deus braç. Renart qu'ei inquiet e contrit, per'mor be sap que l'aute l'a *engarçar*³.

— Tibèrt, ce hè, qué s'i passa?

— Tot que va plan. Pujatz, e que minjaram.

.....
1. **tirar camin**: contunhar de caminar.

2. **tucolet**: petit tucòu, petita sèrra.

3. **engarçar**: trompar.

— Ne serà pas shens mau, ce ditz Renart. Vos, Tibèrt, devaratz meilèu.

— Be deveretz saber qui merita d'aver aquesta andolha, per'mor qu'ei causa sacrada qui ne cau pas minjar sonque sus ua crotz o en ua glèisa. Que la cau tractar dab gran reveréncia.

— Adara que n'i a pro! ce ditz Renart. Getatz-me donc la mea part a tèrra!

— Çò que disetz n'ei pas de créder, ce respon Tibèrt. Qu'ètz sordeish qu'un *eretic*¹ tà'm demandar de getar ua causa qui avem d'aunorar. Per ma fe, estossi *briac*² ne la ve getarí pas a tèrra: que seré un *sacrilègi*³. Qu'ei ua causa sacrada en la nosta religion: que s'apèra Andolha, b'ac sabetz, que n'avetz pro entenu a parlar. Adara, que'vs vau díser çò que vatz har: que haratz shens per aqueste còp, e que'vs prometi en tota bona fe que la purmèra andolha qui trobem que serà vòsta; ne me'n balharatz pas nat trocicòt.

— Tibèrt, Tibèrt, ce ditz Renart, que'm tornaràs càder enter las patas. Que t'ac prèi, geta-me'n un drin.

— N'ei pas de créder! ce torna Tibèrt. Ne podetz pas atènder que nse n'arribe ua de tendra qui sia vòsta a còp segur? N'ètz pas fèrme en *l'abstinéncia*.

E Tibèrt que dèisha de discutir e que's hica a minjar l'andolha. Quan Renart e'u ved qui la se minja, que n'a los uelhs tots *engorgats*⁴.

— Renart, ce hè Tibèrt, be soi urós que ploretz peus vòstes pecats. Diu, qui coneish lo vòste repentit, que v'acòrde lo perdon!

1. **eretic**: persona qui sostien un corrent religiós considerat com non confòrme a la doctrina de la religion en question.

2. **briac**: qui a bevent tròp d'alcoòl.

3. **sacrilègi**: acte aufensant contra ua persona, un lòc, un objècte sacrats o particularament dignes de respècte.

4. **aver los uelhs engorgats**: aver los uelhs banhats de plors.

— Adara qu'ei pro ! ce ditz Renart. De tota mòda, que baisharàs un dia; quan ajas set au mensh, be calerà que'm passes au ras.

— Ne sabetz pas, ce ditz Tibèrt, quin ei Diu lo men amic: qu'èi un clòt au ras, on me tirarèi hèra plan la set. Qu'a plavut non i a pas hèra, que i sobra hòrt d'aiga, un *herrat* haut o baish; que'n beverèi com si èri a casa.

— De tota faïçon, ce ditz Renart, que baisharatz de d'òra o de tard.

— Nani, ce hè Tibèrt, pas de quauques mes.

— Si, ce ditz Renart, abans que sèt ans sian passats en tot cap.

— Ac avóssetz jurat !

— Que juri de tièner lo sièti dinc e t'atrapi, ce ditz Renart.

— Que seratz un servidor deu diable si ne guardatz pas lo serment qui avetz hèit; mes juratz sus la crotz, que'n serà mei fèrme.

Renart que hè :

— E que juri que non partirèi pas d'ací abans qui sia arribat lo tèrmi. Que'm credetz adara ?

— Que n'avetz pro hèit, ce ditz l'aute. Mes ua causa que'm chepica e que'm hè gran pietat: n'avetz pas enquèra minjat e qu'averatz de *junar* sèt ans. E poderatz endurar tant de temps ? Ne'vs podetz pas desdísar. Que cau que tengatz lo serment e l'engatjament qui avetz pres.

— Non ve'n haciatz pas, ce torna Renart.

— Alavetz que'm cari, ce respon Tibèrt. Ne'n parlarèi pas mei. Que m'estarèi mut, e qu'ei normau; mes vos, guardatz-ve de partir d'ací.

Tibèrt que's cara e que minja. Renart que trembla e que suda d'enveja e de colèra. Mentre qui endura aqueth martiri, qu'enten un brut qui l'inquièta. Un canhet qui a sentit la soa traça que laira peu luenh. Que cau que se n'ane si n'i vòu pas deishar la pèth,

per'mor que tota la canhada segueish lo canhet qui a flairat la pista. Acerà, lo caçador que s'arrèsta, que parla aus cans entà'us excitar.

Renart que lhèva lo cap:

— Tibèrt, ce ditz, qu'ei çò qu'enteni ?

— Demoratz un drin, ce ditz Tibèrt, e no'vs mudetz pas: ua doça melodia qu'ei, monde que passan per ací. Que vien en capvath los camps, peu miei deus bruishons e de las sègas en cantant missas e *matinas*¹; après, que cantaràn l'ofici deus morts e qu'adoraràn aquesta crotz. Be cau que i participetz puishqu'estotz prèste autes còps.

Renart, qui sap que son cans, be compren que n'ei pas bon per eth. Qu'a a l'idea de s'escapar. Quan Tibèrt e ved qu'ei de pè, que'u ditz:

— Renart, per quina rason e'vs preparatz atau ? Qué voletz har ?

— Que'm voi aluenhar drin d'ací.

— Que voletz partir d'ací ? Per Diu, e quin ? Brembatz-ve lo vòste serment e l'engatjament qui avetz pres. Segur, non partiratz pas; demoratz ací, qu'ei un ordi. Per Diu, si ve'n vatz, que'n deveratz respóner, que v'ac prometi, a la cort de Nòble; que i seratz acusat de v'estar *perjurat*² e, de mei, de non pas aver tiengut paraula. La vòsta *felonia*³ que'n serà doblada ! Qu'avetz jurat de tièner lo sièti sèt ans, que v'i ètz engatjat, que n'avetz hèit lo serment, e que v'escapatz lo purmèr dia, maishant de qui ètz. Que soi de plan dab los cans, si'us avetz paur, meilèu que de'vs véder har un *sacrilègi*, que'us darèi garantidas per vos, e qu'obtienerèi d'eths ua trèva.

.....
1. **matinas** : ofici religiós cantat a la fin de la nueit.

2. **perjurà's** : tradir un serment hèit.

3. **felonia** : traïson d'un vassalh cap au son senhor.

Renart que'u dèisha e que s'encamina. Los cans, qui l'an apercebut, que'u corren au darrèr, mes tad arren: Renart que coneishèva tan plan lo país qu'èra impossible de'u gahar. Que se n'ei tirat shens nhacada, mes dab *un sarròt* de miaçadas que jura d'ac har pagar a Tibèrt si jamei lo torna encontrar. La guèrra qu'ei declarada, e ne vòu pas mei ni patz ni trèva.

quate

Quin Renart hasó *tonsurar* Isengrin

Siles acouuers dou terre
Et puis se rest ales couchier
Nuls ne sciet ne de son agant
Yedou lartecin quil ha fait
Sili chea par auenture
Bñ retrait a la norriture
Yendemaï apres les matines
R. qui tant aume gelines
Delun diceux sest desgeunes
Puis en doistre retournes
Yetres mengrea qnls nel soust
Ynquart mengier qpl'ny oust
Y. freres qui par la passoit
R. choisit et apperchoit
Ymaintenât le dist au couuent
R. en oust honte mit grant
R. leur en uoloit droit faire
Mais adant albe ne pout plaire
Quil auoit mengie un corbel
Sine len estoit mie or bel
Yrenart ont colu les draps
Ytant oust mie q to fu gras
Yedemandoit ne pl'ne mais
Mais quil fust mis hors de lor main

Ylt durent grant ioie afaire
Car li ordies pit nel i plait
Yournes sen est tout son chein
Ynco: greuera yfengrin

Yi moine long mus en la uoie
Yous souz se ua nls nel conoue
Ylt menache les anemis
Y par paroles et par dis
Y a teste uire et sa corone
Y leler. s. pere de rōme
Y et la belle dame honoree
Y que ia ceste uert pardonnee
Y yfengri ne a thebert
Y au il ha tant mal soffert
Y connel est ennu la uoie
Y quât il le uoit mit senclmaie
Y ors sefere ues le rendus
Y que nōs demens auoir pendu
Y ideable len firent illir
Y i moine nel pueent soffrir
Y il na talent de rampolner
Y ins se repust tost a aler
Y droit est uenus a la tainsuere
Y si a trouue la fēme chere
Y quât el le uoit gūt ioie en ha
Y es. y. bras au coul li gitta

Yais mit gūt duel auoir cheu
Y de ce quysengri loust uai
Y lenfant ont ioie mit grant
Y quât leur pere uoient iuuant
Y puis q il est sans repaues
Y chaucis en est iorans 7 lies

Quin Renart hasó *tonsurar*¹ Isengrin

Mentre qui hasèva còser e rostir las *angèlas*², qu'arriba monsénher Isengrin. Despuish lo matin dinc ad aquera òra qu'avèva corrut hèra de lòcs, mes n'avèva pas podut atrapar arren. Qu'èra tot flac d'aver tant *junat*, per'mor qu'avèva avut ua hèra maishanta passada. Qu'entrè lavetz en ua *artiga*³, juste davant lo castèth de Renart e que vedó fumar la cosina. Renart qu'avèva hèit alucar un huec on rostivan las angèlas qui los sons hilhs viravan sus *astetas*⁴.

Isengrin que sentí l'aulor, ne i èra pas acostumat. Adonc que's hiquè a reniflar e a se'n lecar los pòts. Dab plaser que las averé gahadas si l'avossen volut obrir la pòrta. Que s'aprèssa d'ua frinèsta entà espiar çò qui pòt estar. Que comença de calcular quin poderé entrar: per pregària o per miaça? Ne sap pas qué har: Renart n'ei pas deus qui escotan las pregàrias.

Isengrin que s'assèd sus ua soca. De badalhar de hami, qu'a lo maisherar qui'u hè mau. Que cor de l'un costat e de l'autè, qu'espia de totas parts, mes impossible de hicar un pè dehens shens dar o prométer arren. A la perfin, que decideish d'anar pregar lo son compair que'u balhe un drin o hèra deu son minjar, per l'amor de Diu. Que l'apèra alavetz per ua frinèsta:

.....
1. **tonsurar**: rasar lo som deu cap de quauqu'un per motius religiós.

2. **angèla**: peish d'aiga doça en fòrma de sèrp.

3. **artiga**: tèrra d'on an tirat la vegetacion tà la poder cultivar.

4. **asteta**: bròca sus la quau pican tròç de carn o de peish tà'us har còser sus ua grasilha.

— Sénher compair, obritz-me la pòrta! Que'vs pòrta bonas novèlas; que credi que v'agradaràn.

Renart que l'enten e que'u reconeish ja, mes que n'a *bèth qué har*¹, e que hè deu shord. Dehòra, hòrt estonat, Isengrin qui sofreish malament per'mor de la hami e de l'enveja de las angèlas que torna díser:

— Obritz, car senhor!

Alavetz Renart que's hica a arríder e que'u demanda:

— Qui ètz?

— Que soi jo, ce respon l'aute.

— Qui, jo?

— Lo vòste compair.

— Que pensàvam qu'èra un *lairon*².

— Nani, que soi jo. Obritz! ce ditz Isengrin.

— Atendetz donc, ce'u respon Renart, que los *monges*³ ajan minjat, que son a taula!

— Qué? Que i a monges ací?

— *Canonges*⁴ meilèu, que son de l'*ordi de Tiron*, non ve'n mentirèi pas, si platz a Diu, que soi deus lors.

— Diuivant! ce hè lo lop. E m'avetz dit la vertat?

— Òc, per la senta caritat.

— Alavetz, acordatz-me l'ospitalitat!

— N'averetz pas arren a minjar.

— Digatz-me, n'avetz pas de qué?

— Si, per ma fe, ce respon Renart. Mes deishatz-me demandà'vs: Ètz vengut tà mendicar?

— Nani, que soi viengut tà véder quin anàvatz.

.....

1. **ave'n bèth qué har**: estar indiferent a quauquarren o quauqu'un.

2. **lairon**: persona qui rauba, pana.

3. **monge**: membre d'un ordi religiós.

4. **canonge**: prèste qui hè partida deu capítol d'ua glèisa catedrau o collegiau.

— Impossible.

— E perqué? ce ditz lo lop.

— N'ei pas lo moment, ce torna Renart.

— Mes digatz-me, ne minjaretz pas carn?

— Que voletz arríder!

— Alavetz, qué minjan los monges?

— Que v'ac diserèi de tira. Ne minjan pas hromatges moths, mes peishs bons e gras. Sent Benadit que'ns comanda de non pas aver mei maishanta viòca.

— N'ac sabèvi pas, ce ditz Isengrin. Mes acordatz-me l'ospitalitat. Uei ne sèi pas on anar.

— Pro! Arrés, si n'ei monge o ermita, non pòt estar aubergat ací. Passatz camin, ne i a pas arren a har.

En l'entenent, Isengrin compren que, qué que diga, n'entrarà pas en çò de Renart. Qué voletz? Que calerà qu'ac sofresca. Totun, que'u demanda:

— Ei bon lo peish? Balhatz-me'n un tròç. Qu'ei sonque tà tastar, mes qu'ei ua benediccion qu'ajan pescat e pelat aqueras angèlas puishque ne denhatz minjar!

Renart, mèste enganaire, que prengó tres tròç d'ua angèla qui rostiva suus carbons: qu'ei tan cueita que's des-hè e s'esbrigalha. Que'n minja un e que'n pòrta un aute au lop qui espèra a la pòrta. Alavetz que'u ditz:

— Compair, apressatz-ve, e prenetz, per l'amor de Diu, drin de *pitança*¹ deus qui *an l'ahida*² que seratz monge un dia.

— Ne sèi pas enquèra si m'arribarà. Lhèu atau serà, mes la *pitança*, car mèste, balhatz-la-me de tira.

.....
1. **pitança**: porcion de pan, de vin, de carn, distribuïda a cada repaish en ua comunautat (mei que mei religiosa).

2. **aver l'ahida**: aver bon espèr, estar pro segur.

Renart que l'ac balha, l'aute que la pren e que l'*engoleish*¹.
Que n'averé minjat mei enqüèra. Renart que'u demanda:

— Que ve'n sembla?

Lo goludàs que tremola e que fremeish, que brutla de gormandèr:

— Segur, ce hè, sénher Renart, que'n seratz plan pagat; mes balhatz-me'n un tròç de mei, un sol, car compair, tà m'encoratjar a entrar au vòste ordi.

— Per las meas bòtas, ce torna Renart, plen de mau voler, si volóssetz estar monge, que harí de vos lo men mèste, per'mor que'n soi solide, los superiors que v'elegerén *prior*², o lhèu *abat*³, abans *Pentacosta*.

— E'vs trufatz de jo?

— Nani, car senhor. Suu men cap, que'vs gausi díser que seretz plan beròi, un còp vestit de la bura per dessus la vòsta perissa grisa. Ne i averé pas nat monge autan bèth en la Glèisa.

— Averí peishs a *fanègas*⁴, tà que'm remeti deu mau qui m'a esquintat?

— Autant com ne poderatz minjar, solide, ce'u respon Renart. Anem, hètz-ve tonsurar e copar e rasar la barba!

Isengrin que comença d'arroganhar quan enten a parlar de's har rasar:

— Ne i a pas arren mei a har, compair, amanejatz-ve de'm rasar!

— Qu'averatz ua tonsura grana e larga, tanlèu qui sia l'aiga plan cauda, ce ditz Renart autanlèu.

.....
1. **engolir**: avalar d'un còp com un golut.

2. **prior**: assistent de l'abat d'un monastèri qui lo remplaça quan ne i ei pas.

3. **abat**: superior d'un monastèri.

4. **a fanègas**: en gran quantitat.

Que vatz entèner contar ací un beròi torn! Renart que bota l'aiga suu huec e que la hè plan borir, puish que torna a Isengrin e que'u hè passar lo cap per un frineston, au ras de la pòrta. Isengrin qu'estira lo còth. Renart, qui ne pòt pas créder lo lop quin ei pegòt, que'u barreja l'aiga borienta suu cap. Quina mala bèstia! E Isengrin que segoteish lo cap, grimaceja e *hè mala cara*. D'arreculas que's geta a l'endarrèr e que crida:

— Renart, que soi mort, que lo malur e'vs càdia dessus uei!
Que m'avetz hèit ua tonsura tròp grana!

Renart que'u tira ua lengassa de miei pè.

— Senhor, n'ètz pas lo sol a l'aver atau, tot lo convent que l'a parièra.

— Que soi segur que'n menteishes, ce ditz Isengrin.

— Nani, senhor, que v'agrade o non. Mes per aquesta purmèra nueit, que va caler que passetz ua espròva, la règla deu sent ordi que ns'ac impausa.

Isengrin que respon:

— Que harèi de bon còr çò qui demanda l'ordi: qu'averetz tòrt de'n dobtar.

E Renart que hè jurar a Isengrin que ne'us portarà pas tòrt e que harà tot çò qui'u diga.

Renart qu'a tant hèit e tant dit qu'a plan abrutit lo lop. Alavetz que sortí per un horat qui avèva hèit per darrèr la pòrta e qu'anè trobar Isengrin qui's planhèva amarament d'estar rasat de tan près que ne'u sobrava pas ni pèth ni peu. Shens parlar ni trigar mei, tots dus que se n'anèn d'aquiu, Renart davant, l'aute darrèr, dinc arribèn au ras d'un *pesquèr*¹.

.....
1. **pesquèr**: sèrva d'aiga on viven peishs.

cinc

Quin Renart
hasó pescar las *angèlas* a Isengrin

68
Renart ha renart dit et conte
Y sengrin ha bñ assote
Puis sen illi par une fraite
Que derrière la porte auoit fce
Et iunt a. y. tout droit
Du durement se complaidoit
De ce quil lauoit si pres reis
Et stes les uous dainq tournes

Renart deuant 7 alz apres
Tant que il fut du iuuier pres
Ce fu un peu deuant noel
Que on met les bacons en sel
Y calz fu deus et esteles
Et li iuuiers fu enales
Y tout le iuuier glace estoit
Fors tant cū plus yauoit
Du menoit boure le uillain
Ses bestes au soir 7 au main
Y n seel yauoit laissie

Renars son copere appella
Sire dist il traies uous la
Cens ha plente de poissons
Y es a lengin aquoy prenons
Y es anguilles 7 les barbiar
7 autres poissons lōs 7 biaux
Dist. y. sire renart
Oz le prenes de lune part

Y le me laches ala coe
Renart le prent et si li noe
Entour la coe muer quil puet
Frere fait il oz uous estuet
Qlt saigement acontenue
Pour les poissons faire uenue

Y le seel ha ou quei lancie
Q. cest ou touillon fiche
Qui bñ estoit pres de la rive
Y l estoit mie daubespine
Mlt fu aise ml̄t estoit lies
Son groig tenoit entre les pies
Tant q̄ il uoie que il face
Et. y. fu sur la glace
7 li seaux en la fontaine
Y lais de glacōs en lōne estrime
Y caue cōmence a engladher
Et li seaux a enlaaer
Qui a la coe estoit toutes
De la glace est sormontes
Y sengrin le ueult souz saichier
Et le seau alui saichier
Mais il ne sen soust tāt pner
Que alui le peult mener
En maite guise si essaie
A seoit que faire. ml̄t selmaie
Renart a pris a appeller
Que il ne se pult plus ceter

Quin Renart
hasó pescar las *angèlas*¹ a Isengrin

Qu'èra drin abans Nadau, quan salan lo pòrc; lo cèu qu'èra clar e estelat, e lo *pesquèr*² on devè pescar Isengrin qu'èra tant torrat qu'averén podut dançar dessus. Que i avèva sonque dens lo glaç un horat qui paisans avèvan hèit tà i miar béver e *esbate*'s³ lo bestiar. Que i avèvan deishat un *herrat*⁴. Aquiu qu'arribè Renart, lo còth estirat. Espiant lo son compair que'u digó:

– Sénher, ça-vietz t'ací, que i a peishs a *fanègas*⁵ e l'atruna tà pescar las angèlas, los *barbèus*⁶ e d'outes peishs bons e bèths.

— Frair Renart, ce hè Isengrin, prenetz-lo per ua part e estacatz-lo-me de plan a la coda.

Renart que'u pren e que'u noda a la coda autan plan com pòt.

— Frair, ce hè, adara estatz-ve tranquille tà que los peishs arriben.

En aqueras, que's hica en un bruishòc, lo mus enter las patas de tau faïçon que védia çò qui hè l'aute: Isengrin qu'ei suu glaç, e lo herrat dens l'aiga qu'ei plen de tarròcs de glaç, çò qui regaudeish a Renart. L'aiga que comença de's torrar e lo glaç que pren a l'entorn deu herrat qui ei estacat a la coda d'Isengrin. Aqueste qu'ei enrodat de glacets, dab la coda dens l'aiga torrada, presa

1. **angèla**: peish d'aiga doça en fòrma de sèrp.

2. **pesquèr**: sèrva d'aiga on viven peishs.

3. **esbate**'s: anà'n d'ença e d'enlà tà's desgordir.

4. **herrat**: recipient cilindric dab ua ansa tà portar liquides, gran, etc.

5. a **fanègas**: en gran quantitat.

6. **barbèu**: peish d'aiga doça de la carn fada munit de quate barbilhons (fr. *barbeau*).

dens lo glaç. Que's vòu lhear, pensant tirar lo herrat; qu'ensaja mei d'un còp de hèra de faïçons, ne sap pas mei qué har. Alavetz, drin *esvarjat*, qu'apèra Renart, per'mor ne vòu pas demorar aqui mei de temps, qu'ei dejà l'auga. Renart que lhèva lo cap, qu'obreish los uelhs e que l'espia:

— Frair, ce ditz, pro per uei; partim d'ací car amic: qu'avem gahat *un sarròt*¹ de peishs.

E Isengrin que'u crida:

— Renart, que n'i a tròp, que n'èi atrapat tant que ne sèi pas quant n'i a.

E Renart que's hica a arríder e que'u *ditz tot natre*²:

— Qui tròp abraça pòc estrenh.

La nueit que s'acaba, l'auga pareish e lo sorelh deu matin que's lhèva. Los camins qu'èran blancs de nèu e monsénher Martin de las Bòrdas, un *arrèrvassalh*³ plan aisat qui demorava au ras de l'estanh, qu'èra lheat, com tots los de casa, en fòrma e de bona umor. Que pren ua tuta, qu'aplega los cans, puish que hè serar lo chivau e en cridant qu'apèra las soas gents.

Renart qu'enten aqueth horvari, alavetz que s'escapa tà s'anar entutar. Isengrin, gahat au *tracanard*, que s'i hè tant qui pòt, tira que tirarà, au punt que's manca de *s'esperissar*⁴. Si vòu partir d'aqui, que calerà que i dèishe la coda. Mentre qui se segoteish, un vailet qu'arriba en corrent, tienent a la cordilha dus cans *lebrèrs*⁵. Que ved Isengrin, torrat suu glaç, dab lo còth pelat. Que *s'arronça* de cap ad eth, que l'espia e que crida: « *Ahup! Au lop! Ajuda! Ajuda!* » Quan l'entenen, los caçaires que sorteishen de la maison tot viste

1. **un sarròt**: hèra de.

2. **díser tot natre**: díser dirèctament, francament.

3. **arrèrvassalh**: vassalh d'un senhor qui ei eth medish vassalh d'un aute.

4. **esperissà's**: esquiçà's la pèth.

5. **can lebrèr**: can de çaça hèra rapide.

e que passan lo plèish dab los cans. Isengrin qu'ei esvarjat per'mor que lo sénher Martin, a chivau, que vien darrèr a *hum de calhau* en cridant au vailet deus cans: «Vè, vè, dèisha anar los cans!» Los vailets que destacan los cans e los *peubrats*¹ qu'atacan lo lop. Isengrin qu'a los peus qui s'ariçan. Lo çaçaire qu'encoratja los cans, que'us *ahisca*² hòrt, mes Isengrin que's defend plan: que'us nhaca a mei har. Qué pòt har mei? Que l'averé agradat mei de har las patz.

Lo sénher Martin, qui s'a tirat l'espada, que s'aprèsta tà mièlher dar lo còp. Que baisha de chivau, que'n va suu glaç de cap tau lop e que l'ataca per darrèr. Que pensa de'u tocar mes que'u se manca, qu'a trucat de travèrs. Que cad de cuu a tèrra, qu'a lo cap en sang. Que's lhèva dab pro de mau e, furiós, que s'i torna.

Que vatz entèner contar un tarrible combat! Que volèva trucar lo lop suu cap, mes lo còp que's desvira: l'espada que baisha tà la coda e que l'ac copa tot sec, a rasèr deu cuu. Non s'a pas mancat lo còp, e Isengrin que l'a tan plan sentit que hè un saut per costat e que se'n va, nhacant ad arron tots los cans qui ensajan de'u gahar per las *patèrnas*³. Mes que i a deishat la coda en gatge, que n'ei *desconsolat* e malurós. *Per prim*⁴, lo còr que'u se trenaré. Ne i pòt pas mei arren, alavetz que huei dinc a ua sèrra. Los cans que'u nhacan a contunhar, e eth tostemps que's defend. Quan arriban au som de la sèrra, los cans que son fatigats, *arreberats*⁵. Mes Isengrin ne s'atarda pas, que contunha de huéger, espiant a tot torn. Que fila dret taus bòscs, a hum, e que ditz e que jura que's venjarà de Renart, tanlèu qui n'aja l'aucasion.

.....
1. **(can) peubrac**: can de çaça deu peu cort d'ordinari.

2. **ahiscar**: excitar.

3. **patèrnas**: las maishèras deu cuu.

4. **per prim**: que se'n manca de chic.

5. **arreberat**: hèra fatigat.

sheis

La mission de Brun l'ors

Quand dite soit la vie toute
Jusqua, J. an nē traillist goutte
Que il nen pouoit denree
En demeriers que bruns ybee
Rha les coigs empoignes
Z agrant avaine hors saiches

Et quant li coig furent ostra
Ia telle biun z li coltra
Fuerēt deens le chaine endos
Oret li las en mal repos
Olt lauoit mis en male pille
D'ans, R', qui ia nait qfelle
Qui onqs bñ ne fist naumosne
Enlus se traict si le ramprosne
Hun fait il ie sauoie bien
Que nous queires art z engin
Par quoi dou miel ne gouteroie
Quais ie sai bñ que ie ferroie
Se autre fois lauoie afaire
Olt estes de maluais afaire
Quāt de mangier ne moy proies
Hay, con uous me garderies
Se iestroie en eufremeter
Z conseroie a sauuer
Vous meillres les poures moles
Z tant es uous a ches paroles
Signour lanfroy le forester
Et tenars se must au sentier

Quāt li uillais uit, b. la pendre
Au chaine q'il deuoit fendre
Z la mille sen ua le cours
Haron baron fait il alours
Jale porrons au poigs tenir
Qui lor ueist uillais uenir
Z uont courret ple cuaige
Qui porte baston z qui mache
O'flael, qui leuer despine
O'rat paour oult, b. de l'edjune
Quāt il oy fremir la gent
Fremut z pense d'uenir
Que muer li uault le musel p'ore
O'lanfroy le peult aherdre
Qui uenort atout une haiche
Taste z retaste z rehache
Estant le coul z compēt uaines
Tant a saichie q' agras paines
Fent li curs z la teste quasse
Quais de sanc y laissa grāt masse
Ia pel des pies z de la teste
Z ins nuls ne uit li laide beste
Z i sangs li court ple musel
En tout son uis natāt de pel
Dont on peult faire une bourle
Z insi sen ua li filz alourte

La mission de Brun l'ors

Après l'enterrament de la pora Copada, lo rei qu'envia Brun l'ors a Maupertús entà que torne miar Renart tà la cort.

Quan avón enterrat lo còs com calèva e hèit paréisher gran dolor, los barons que digón:

— Emperador, venjatz-nse d'aqueth brigand qui ns'a hèit tantas enganas e qui tant de còps a copat la patz jurada!

— Dab plaser, ce ditz l'emperador. Anatz donc, Brun, estimat frair, e ne'u cranhiatz pas. Hètz saber a Renart de las meas parts que l'èi esperat tres dias sancèrs.

— Sénher, ce ditz Brun, de hèra bon grat.

En aqueras, que se'n va, lo chivau *a l'ambla*¹, capvath los camps d'ua *arribèra*², shens estancà's ni repausà's.

Alavetz, qu'arribè a la cort ua causa qui agravè lo cas de Renart: Copada que hasèva miracles! Cobarda, la lèbe qui, de paur, avèva gahat las *frèbes*³ e las avèva guardadas tres dias, que las avèva perdudas sus la tomba medisha de dauna Copada. En efèit, après l'enterrament, ne l'avèva pas voluda deishar e qu'avèva dromit sus la *martira*. Puish Isengrin qu'entenó a díser que Copada èra

1. **a l'ambla**: que's ditz de l'anar deu chivau enter lo pas e lo tròt, quan las duas patas d'un costat tòcan tèrra e las duas de l'autre costat son llevadas.

2. **arribèra**: larga vath.

3. **frèbes**: lo mot que designa ací un mau indeterminat qui's manifèsta per ua hòrta frèba.

ua martira vertadèra, e que digó qu'avèva mau d'aurelha. Ronèu que'u balhè un bon conselh: que'u hasó cocà's sus la tomba. Alavetz Isengrin qu'estó guarit, en tot cap qu'ac digó. Parièr, si de créder aus miracles n'èra pas estat un article de fe, dont arrés ne deven dobtar, e si Ronèu n'avèva pas *testimiat*¹ deu hèit, la cort qu'averé pensat qu'èra ua mensonja.

Quan la novèla arribè a la cort, n'agradè pas a tots, mes que desplasó hòrt a Grimbèrt qui, dab Tibèrt lo gat, e i *pleitejava*² la causa de Renart. Si adara Renart ne tròba pas quauque torn, que risca d'anar lèd si jamei l'atrapan! Per'mor Brun l'ors, en tirant tot dret, qu'ei dejà arribat a Maupertús, la tuta de Renart. Com ei tròp bèth, qu'a de demorar dehòra, dab degrèu. Que'n va tà la *barbacana*³. Renart, eth, qu'anè de cap a mieidia repausà's au hons de la tuta. Que s'avèva dejà hicat au guardaminjar ua pora bèra e grassa, e lo matin que s'avèva minjat la cueisha d'un poret plan *mistoflet*⁴; atau, que's repausava tranquillòt. Mes Brun qu'arriba a la barrèra:

— Renart, ce ditz, ça-vietz tà parlar. Que soi jo, Brun, lo messatgèr deu rei. Ça-vietz t'ací, dehòra, sus aquesta lana, e que'vs diserèi çò qui'vs hè saber.

Renart be sap qu'ei l'ors, qu'a reconegut adaise lo son *anar*⁵. Alavetz que *hè anar la cerimana*⁶ tà's *tirar de cuentas*⁷ e trobar un mejan de l'enganar.

— Brun, ce ditz Renart, estimat amic, que v'an hicat en gran pena en vos hant vièner dinc ací. Qu'avèvi d'anar tà la cort, mes

1. **testimiar**: certificar d'aver vist o entenut quauquarren.

2. **pleitejar**: presentar arguments tà defènder ua causa o ua persona.

3. **barbacana**: petita fortificacion avançada qui empara la pòrta d'un castèth.

4. **mistoflet**: gras e tendre.

5. **l'anar**: la faïçon de's desplaçar.

6. **har anar la cerimana**: pensar, calcular.

7. **tiràs de cuentas**: tirà's d'ua maishanta situacion.

pas abans de m'estar regalat d'un deliciós minjar francés. Sénher Brun, n'ac sabetz pas, mes a la cort que disen a un òmi poderós quan arriba: «Sénher, lavatz-ve las mans». E *urós qu'ei lo qui'u tien las manjas*¹: *bueu dab agràs*² tà començar, puish que vienen los autes plats quan los demanda lo senhor. Mes lo praube òmi qui n'a pas un pic qu'ei hèit dab la mèrda deu diable. Ne s'assèd pas au còrn deu huec, ne s'assèd pas en taula, nani! que minja seus jolhs. Los cans que'u viran autorn e que'u panan lo pan de las mans. Béver dus còps, hòra de question: lo qui beberé mei de dus còps que's poderé espiar com perdut. Los vaillets que'vs getan òs mei secs qu'un tròç de carbon: cadun que's sarra lo pan dens lo punh, per'mor que tots, *senescaus*³ e cosinèrs, son de la medisha *traca*⁴, e tau plat qui hè lo delici deus senhors, lo servidor que n'a a *fanègas*⁵. E podossen tots cremar sus un lenhèr! Los vaillets que s'arrecaptan la carn e los pans, e que'us envian tà las lors *gorrinas*⁶. Per aquesta rason qui'vs vieni de díser, estimat sénher, despuish mieidia qu'èi amassat los plats deu men disnar, e qu'èi tanben minjat per sheis *dinèrs* d'un mèu *de fresc* tirat de bonas *brescas*⁷.

— *Nomini Patre Cristum fille*, ce ditz Brun, per las *reliquias* de sent Gili, Renart, aqueth mèu qui avetz a fanègas, qu'ei çò qui lo men praube vente e desira subertot. Balhatz-me'n adara, car senhor. *Morbiu!* Qu'ei lo men pecat!

.....
 1. **urós[...]** **qui'u tien las manjas**: urós de servir un mèste ric qui'u neureish e'u paga plan.

2. **bueu dab agràs**: bueu preparat dab chuc d'arrasims verds.

3. **senescau**: a l'Atge miejancèr, auficièr encargat de l'intendéncia a l'ostau d'un senhor.

4. **de la medisha traca**: de la medisha sòrta.

5. **a fanègas**: en gran quantitat, en abundància.

6. **gorrina**: designa ua hemna desgansolada, shens nada moralitat.

7. **bresca**: las cubas de cera on las abelhas hèn lo mèu.

E Renart de'u har ua grimaça; que se n'arrid deu torn qui'u hè, mes lo malurós ne s'avisa pas d'arren e que's dèisha enganar.

— Brun, ce ditz Renart, estossi segur de trobar en vos leiautat, sostien e amiatat, per la fe qui devi au men hilh Rovèu, uei medish que v'emplearí lo vente d'un mèu bon e navèth, per'mor au ras d'ací, quan entran sus las tèrras de Lanfré lo *boscassèr*... Mes tà qué har? Ne serveish pas tad arren, per'mor si v'i amièssi adara e que'm hiqùessi en pena tà'vs har plaser, que'm haretz quauque maishant torn.

— Qu'avetz dit, sénher Renart? E'm sospieitaretz de quauquarren?

— Òc.

— De qué?

— Aquò, b'ac sèi: de traïson, de faussetat.

— Renart, qu'enteni aquiü paraulas injuriosas! Que'm *calomniatz*¹ en parlant atau!

— Pas briga, siatz tranquille. Ne ve'n voi pas.

— E qu'avetz rason, per'mor, per l'aumenatge qui hasoi a Nòble lo lion, n'èi pas a l'idea de vos tradir o de vos enganar.

— Que'vs credi ja, ce ditz lo coquin. La vòsta paraula que'm sufeish, que m'ahidi a la vòsta sinceritat.

Qué que diga Renart, l'aute qu'ei d'acòrd.

En aqueras, que s'encaminan e que cavaucan a tota brida dinc arriban en çò de Lanfré lo *boscassèr*: aquiü qu'estancan los chivaus. Lanfré, qui èra lo guardian deu bòsc, qu'avèva començat de héner un casso. Un aute *boscassèr* que i avèva hicat per entièr dus *conhs*² de casso. Qu'avèva en-hicat un purmèr *conh* dens lo tronc, puish un aute drin mei baish tà'u héner miélher.

.....
1. **calomniar**: díser mensonjas sus quauqu'un.

2. **conh**: pèça de hèr o de husta dura qui en-hican dens un tronc entà'u héner.

— Brun, ce ditz Renart, car amic, ací çò qui t'èi promés: que n'averí pro d'un baston tà tirar lo mèu.

Alavetz Brun que bota lo mus e las duas patas de davant dens la henuda deu casso mentre qui Renart lhèva los conhs e los quilha. De luenh estant que l'encoratja:

— Haut, a tu! ce ditz, obreish la boca! Drin mei e que'u tòcas dab la lenga!

Que's trufa d'eth, e que l'*escarneish*¹ com cau:

— Hilh de puta, obreish la gola, que vas arribar a la *bresca*.

Entant qui l'aute e hè grana la boca, Renart qu'empunha los conhs e, dab hèra de mau, que'us tira deu tronc. Un còp tirats los conhs, lo cap e los costats de Brun que's tròban pres dens lo casso qui s'ei barrat.

Lo praubòt, alavetz, qu'ei en un *maupàs*². Que s'estira la pèth, que's dreça tant qui pòt, que's manca trobà's mau. Renart be l'a hicat en ua *mauvirada*³! Que jamei n'aja perdon, eth qui n'a pas jamei hèit lo ben ni l'aumoina. De luenh estant, que'u tira *nhafas*⁴:

— Brun, ce ditz, que n'èri segur que'm volèvatz enganar e hà'm un maishant torn, que jamei non minjarèi aqueth mèu. Mes be sèi çò qui harí si arribèsse un aute còp. Qu'ètz un maishantàs de non pas voler partatjar aqueth mèu dab jo. Ah! Be'm miaretz tà Sent Gili, en lòc segur, e cadossi en la praubèra! Que'm causiretz peras passadas!

En aqueras paraulas, qu'arriba lo senhor Lanfré, lo boscassèr, e Renart que s'escapa. Quan Lanfré e ved l'ors penut au casso qui devèva héner, que cor tà la vila en crident: « Senhors, l'ors qu'ei aqui! Que'u poderatz gahar lèu! ».

.....
1. **escarnir**: trufà's maishantament.

2. **maupàs**: maishanta situacion.

3. **mauvirada**: maishanta situacion.

4. **tirar nhafas**: trufà's maishantament.

Avóssetz vist los paisans arribar e córrer per la carrèra, l'un dab ua *destrau*, un aute dab ua *maça*, un aute dab un *hlagèth*¹, un aute enqüèra dab un baston de *bròc*². Brun qu'a gran paur per la soa esquia. Que i a tant de paisans qui ne dèishan pas de'u batanar que se n'escapa a gran pena. Si Brun l'ors e'u pòt atrapar, que serà dangerós per Renart. Mes aqueste, de luenh, que l'a entenut cridar de dolor e, per ua *embraquèra*³, que se n'ei tornat tà Maupertús, la soa *hortalessa*⁴, on non cranh pas ni armada ni *emboscada*⁵.

Quan Brun e passa davant lor, Renart que'u tira aqueras nhafas:

— Brun, ce ditz, ètz plan avançat dab lo mèu de Lanfré qui v'avetz minjat shens jo? La vòsta mala fe que'vs perderà! Que harà lo vòste malaür, pe'mor, de tot segur, que'vs moriratz shens prèste tà v'assistir! Dens quin ordi e voletz entrar dab aqueth caperon arroi?

De tant qui sofreish, l'ors ne pòt pas respóner arren. Que huei a galòp: que pensa tostemp que va càder enter las mans de Lanfré e deus autes paisans. Qu'a tant *esperoar*⁶ qu'abans *nòna*⁷ soada ei tornat a la *peirèra*⁸ on lo lion tien cort plenèra. Lo malurós qu'ei cadut *esvanit*⁹. Qu'a la cara en sang e que se'n torna shens las auelhas. La cort que l'espia estomagada:

— Brun, ce ditz Grimbèrt, qui t'a hèit aquò? Que t'a mau tirat lo capèth e ne t'a pas deishat gran causa.

- .....
1. **hlagèth**: utís tà bàter las cerealas.
  2. **bròc**: arbolet brocut qui serveish sovent tà har bastons.
  3. **embraquèra**: camin mei brac que d'ordinari tà anar quauque part.
  4. **hortalessa**: castèth plan fortificat.
  5. **emboscada**: ataca per suspresa d'un enemic quan se desplaça.
  6. **esperoar**: picar lo chivau dab los esperons.
  7. **nòna**: la navau òra deu dia (3 h deu vrèspe).
  8. **peirèra**: terrenh d'on son tiradas las pèiras tà bastir.
  9. **esvanit**: shens coneishença.

Brun qu'avèva perdut tant de sang que la paraula que'u manquè:

— Rei, ce ditz, qu'ei Renart qui m'a hicat en aqueste estat qui vedetz.

En aqueras paraulas, que cadó aus pès deu rei.

Avóssetz vist lo lion ruglar e tirà's los peus d'arrauja! Que jura peu còs e per la mort deu Crist e que ditz:

— Brun, Renart que t'a tuat, e ne pensi pas qu'ajas d'eth nada auta gràcia. Mes per la mort e per las plagas deu Crist, que l'ac harèi pagar tan car que se n'i parlarà dinc a França. On ètz, Tibèrt lo gat? Anatz-me cuélher Renart de tira! Digatz de las meas parts ad aqueth peu-ros, ad aqueth lèd bestiar, de viéner a la cort rénder compte deus sons actes, a la sala màger, davant los mens vassalhs, e que venga shens aur, shens argent, e shens beròi devís tà's defénder, sonque dab la còrda entà'u péner per la gola!

sèt

Renart crotzat

Que onques puis ne fu ueus
D ou signe qu'oult ueu lesmaie
F uant la ua les une haye
D illuet che dit elgardera
Quelle uultiche on en fera
M ar yunt la li con ie coi
A nau aura paour de soy

Renars se uoit mlt entrepris
de toutes ps loier z pas

A e il ne puet engin trouuer
C omanc il sen puist elchaper

D elchaper est il neant

A ncor li est mlt melleat

Q uant il uist les fourches dechier

L ors vout en lui que couuener

A u roy adit, ha sire sire

C ar me laillies un pent dire

V ous maues fait loier z pedre

O z me uoles sans melleat pedre

M ais iai fait de mlt grs iechies

D es quez ie sui mlt entrechies

O z vil ueur arepentanche

D es mauz que iai fait en mltache

Tant li ua cheoir aux pies
au roy en pult mlt grs pites

S rimbers reuint de lautre part

Q ui merthe creie pour renart

S ire pour dieu eurent a moy

C ar le fai bn pourpenle toy
C on renart est preux z courtois

S e P. iut usqua un mois

A ncor uo aura melher grat

Q ue naues li hardi sergant

D ultre ni uoist la crois preingne

Z a iure rappel reuaigne

Respont li roys ne fait a dire

Q u'il reuencoit li seroit pure

Q tuit cheste coustume tiennent

Q lon puont maluais deuicnet

T out autretel referra il

S il elchape de chest pent

S il nauoit donqs bonne pais

S ur ne reuengne iamais

Z dit li roys z il la preingne

P tel que iamais ne reuaigne

Q uant P. loit si oust gric iore

A elai se li fera la uoie

M ais comenc q len doie estre

A crois pult sus lespaule destre

E scharpe z bouidon li appoient

A i baon mlt sen desconforter

C hil qui empoit z bouter lont

D ient quanco le comperront

Es uous renart le pelerin
E scharpe au col bouctis fraic

A i roys li dit qui lor pardont

Renart crotzat

Grimbèrt lo taishon qu'a convençut Renart, lo son cosin, d'anar respóner deus sons actes a la cort. Sus plaça, Renart que preten que n'a pas hèit arren e que ne compren pas çò qui l'arcastan Pinta, Brun, Tibèrt e los autes. Las soas mensonjas qu'agaçan. Adara que sembla hèit.

Quan lo conselh ei amassat, Renart lo ros que fremesh e que trembla: be sap qu'an jurat la soa mort e qu'arren non la pòt empachar. Que voleré estar a Maupertús, que *tancaré*¹ plan la pòrta; e si'u vienossen trobar un còp de mei mèste Grimbèrt, Brun l'ors, mèste Tibèrt e sénher Nòble lo lion, quan seré seguit aqueste de tots los barons, ne'u tirarén pas de la tuta, tant ei fortificada. Mes adara Renart qu'ei gahat au *tracanard*; be sap que n'ei pas tà arríder, be sap que ne's pòt pas defénder: que'u peneràn, quina *infamia*²! Los barons que son amassats, que van parlar d'aqueth lèd brigand. Escotatz mèste Belin, qui n'aima pas briga Isengrin per'mor aqueste qu'ensagè de'u minjar non i a pas guaire. Adara que's vòu venjar.

— Isengrin, qu'ètz tròp gelós! E qué? Si Renart vos hasó cocut, qu'èra peu vòste ben. Si v'acorsèssen los cans, e qu'arribèstetz a un varat pregond e larg, que ve'n tiraretz shens dolor e ne deveretz pas aver paur. Que sabetz çò qui disen au praube cocut qui arriba a un pont copat: « Passatz delà! Si cadetz, de segur que flotaratz. »

.....

1. **tancar**: barrar solidament.

2. **infamia**: gran desonor.

En aqueras, Belin que's cara. Las soas paraulas n'agradan pas aus qui an Renart en *òdi*¹ per'mor deus sons maishants torns. Hèra *esmalit* contra Belin, Bramant que pren la paraula e que ditz *bèth drin* hòrt:

— Sénher Belin, que n'i a pro, deishatz de'vs trufar! Que credi Renart que v'a crompat dab lo son mèu, mes per la leiautat qui'vs devi, n'apròvi pas lo vòste devís. Si Renart n'ei pas penut uei medish, que'u seratz estat un bon *escut*². Senhors, qui ètz aqui u a l'entorn, digatz-me qué haram d'aqueth maishant *lairon*, d'aqueth peu-ros pudent, d'aqueth tradidor qui tot dia nos engana?

Puish, Brichemer, hòrt desirós de parlar, que digó après:

— Escotatz tots: au nom deu rei, que'vs recomandi de har morir Renart anueit.

Aqueras paraulas qu'agradan hèra aus barons. Qu'enròdan a Renart, que'u gahan, que'u tienen. Tots que cridan:

— Anem! tà la còrda! Que i peneram Renart, la rusa ne'u sauvarà pas, ne partirà pas viu d'ací!

Lo conselh qu'èra aplegat e Renart qu'avèva los uelhs clucats. Que l'amièn a las *horcas*³ entà'u péner. Ah! Malaja! Ne's pòt pas defènder! Que s'escaparé dab hòrt de plaser tà se'n tornar tà Maupertús e està's a casa plan tranquille, mes que caleré que Diu ac volosse. Adonc Renart qu'ei presoèr e ligat. Diu! Be n'ei content Isengrin, e Pinta e Cantaclar lo hasan. Que's pensan d'aver la patz adara. Mes si Renart se podosse sortir d'aqui u, que'us haré dançar un còp de mei: qui uei quilha lo cap que's trobaré a tèrra, boca badanta; qui adara lo compta per arren que's trobaré dolent, assedut sus la soa sèra. E's podosse escapar d'aqui u, que'us haré plorar un còp de mei.

1. **aver en òdi**: detestar.

2. **que'u seratz estat un bon escut**: que'u seratz estat ua bona proteccion.

3. **horcas**: estructura de husta qui sostien la còrda deu condemnat.

Grimbèrt, eth, qu'ei au suplici peu son cosin, que plora e sospira. Que's lhèva davant lo rei :

— Sénher, que v'ac juri, e que'vs balharèi bona assegurança: Renart ne'vs harà pas mei tòrt, ni a vos, ni ad arrés, de tota la vita, si se'n pòt tirar aqueste còp. Per Diu, consideratz la rason : siatz clement peu vòste baron. Si ei penut, siatz-ne segur, tots los sons parents que seràn desonorats e *avilits*¹ a jamei. Mes si se'n sorteish viu, que'u harèi préner la crotz. Que v'ac prègui davant tots, ce hè Grimbèrt, hètz-lo gràcia.

E lo rei que l'ac hasó. Alavetz que hasó vièner Renart davant eth e que'u hasó lhevà's :

— Ah ! ce digó, lèd peu-ros, b'ès un maishant ! Mala creatura, de segur dab tu Natura qu'a pecat, puishque non pòdes pas tirar de cap tau ben. *Pelheràs* ! Que meritas la còrda.

De pè davant lo rei, Renart que digó en sospirant :

— Ah ! Bon rei, au nom de Diu, ajatz pietat ! Que v'ac juri, que v'asseguri que n'enteneratz pas mei a parlar de jo, que v'ac prometi de bona fe.

— Per tots los sents de Betleèm, si enteni lo mendre planh, sapiatz que Renart serà *suu pic* penut a ua branca.

D'enténer lo rei, Renart que n'a gran gai, e que's lança aus sons pès. Lo rei que l'aida a's lhevar, que comanda que pòrten la crotz. Mèste Brun l'ors que l'ac a portada e que l'a estacada sus l'espata de Renart. Aqueste qu'ei tot gaujós de l'aver. Ne sèi pas si s'encaminarà mes, qué qu'arriba, qu'a la crotz a l'espata dreita ; que'u pòrtan la saqueta e lo *bordon*². Las bèstias, eras, que son desoladas : las qui l'an *honhat* e trucat que disen qu'ac pagaràn un dia.

.....
1. **avilit** : completament desonorat.

2. **bordon** : baston deu pelegrin.

E atau Renart qu'ei pelegrin, dab la saqueta au còth e lo barròt de hrèisho en la man. Lo rei que'u demanda de'us perdonar tot lo mau qui l'an hèit e de deishar las enganas e los maishants torns. Lavetz, si's moreish, que serà *sauvat*. Renart ne tròba pas arren a díser a las pregàrias deu rei, au contra, dinc a que sia partit, que consent a tot çò qui'u demanda; que copa lo *brimbalh*¹ e atau que'us perdona.

Que quitè la cort un drin abans òra *nòna*². Nat deus qui èran presents non s'arrestè quan passè – e eth que'us desfidè en dehens – sonque lo rei e la soa molhèr, dauna Fièra l'orgulhosa, qui èra hòrt *cortesa* e beròja. Que digó a Renart dab hèra de gràcia:

— Sénher Renart, pregatz per nosautes, e que pregaram per vos.

— Dauna, ce hasó, la pregària vòsta que m'ei cara, de segur: lo per qui pregaretz qu'averé totas las rasons d'estar en gran gaujor; mes, avossi lo vòste anèth, que'm seré mei aisit lo viatge. Sapiatz que si'u me balhatz, ja'n seratz recompensada, çò qui'vs darèi de las meas jòias que valerà cent anèths.

La reina que'u ten l'anèth e Renart que'u pren dab hòrt de fervor. Que ditz enter dents, tot doç: «Peu men cap, qui n'a pas jamei vist aqueth anèth qu'ac pagarà car: arren ne'u poderà *emparar*³.»

Renart que's metó l'anèth au dit, puish que se n'anè. Qu'*esperoè* lo chivau e que tracè camin a *galòp estirat*. Que s'apressè deu *broishagar*⁴ on s'èra esconduda Covarda. Renart qu'a mei hami que de costuma, qu'a mau de vente de non pas aver

1. **copar lo brimbalh**: copar un brimbalh (palha, èrba seca) qu'ei un gèste simbolic qui marca un engatjament solemne.

2. **nòna**: la navau òra deu dia (3 h deu vrèspe).

3. **emparar**: defènder.

4. **broishagar**: lòc plen de bruishòcs.

minjat. Lavetz qu'entra au *broishagar*. Covarda que'u ved, que n'ei tota *esvarjada*. De paur, que's hica de pè e que'u saluda en disent:

— Sénher, que'm hèn gai que'vs portetz plan e que siatz hardit. Que *me'n sap mau*¹ que v'ajan hèit tant de torments uei.

Renart, qui trompa tot lo monde, que respon:

— Puishque los mens torments vos desconsòlan e vos *hèn dòu*², que Diu hasca que sii *desconsolat* deus vòstes.

Quan enten aqueras paraulas, Covarda be las compren de tira. N'ei pas briga rassegurada e que s'aprèsta a huéger, per'mor qu'a paur de's morir. Que vòu alavetz tirar tà la plana, mes Renart que'u gaha lo chivau per la brida:

— Diu me'n sia testimòni, ce ditz Renart, que v'estaratz ací, dauna Covarda. Lo vòste chivau covard ne'vs defenderà pas deus mens petits, a qui vos balharèi tà minjar.

E que'u poncha dab lo bordon.

La cort, lo rei e los òmis d'armas qu'èran en ua grana vath enter quate arròcs aguts qui's quilhavan dret de cap tau cèu. Renart que puja suu mei haut dab Covarda qui mautracta e *abaisha*³. Que la tien suspenuda, las avelhas en penent, devath lo vente deu chivau. Renart, aqueth lèd bestiar, be compta balhar-la tà minjar aus sons petits shens tardar. Adara, que depen de Diu que sia desliurada Covarda!

Renart qu'espia de cap tau bosquet e que ved lo rei e la reina; que ved tant de barons e d'autas bèstias que lo bòsc fremeish com en la tempèsta. Que parlan de Renart mes ne saben pas arren de Covarda qui se mia tà la preson com ac haré d'un lairon. Dab las mans, que's *darriga* la crotz e que'us crida a plea votz:

.....
1. **saber-se'n mau**: estar contrariat.

2. **har dòu**: atristir.

3. **abaishar**: umiliar.

— Sénher rei, tornatz préner lo vòste perrec: Diu maladiga lo mus qui m'a hèit empach dab aquesta capa, lo bordon e la saqueta.

E las bèstias que'u veden a cuuboishà's dab la saqueta abans qui los ac arronce au cap. D'ua votz hòrta que ditz au rei:

— Sénher, escota'm de plan: *Loradin*¹ que't saluda per jo qui soi bon pelegrin. De tant qui v'an paura tu e aus tons soldats, tots los pagans *per prim*² que s'escaparán.

Que'us a tirat tant de *nhafas*³ que Covarda s'ei desligada. En sèra sus un chivau rapide qu'a hèit un terrible saut. Abans qui Renart s'avosse espiat a l'entorn, que s'estosse avisat d'arren, Covarda qu'èra quasi arribada a la cort dab lo son chivau qui corrèva a *hum de calhau*. Las còstas estoçadas per las *chacadas* de bordon, los pès e las mans *escarraunhats*, qu'èra en un praub estat. Arrossegant-se dab pro de mau, que's lancè aus pès deu rei:

— Sénher, ce digó, per l'amor de Diu, ajuda!

E que'u contè la diableria.

— Diu, ce digó lo rei, be m'a tradit Renart, be s'ei trufat de jo! Ne poish pas créder que'm crànha tan chic. Adara que sèi que'm pren per un cap d'arren. Senhors, haut! Acorsem-lo! Ueratz-lo qui s'escapa acerà! Siatz-ne segurs, si ns'escapa, qu'èm condemnats a mort, tots; mes lo de vosautes qui l'atrape que serà anoblit dab tot lo son *linhatge*⁴.

---

1. **Loradin**: que designa lo sultan d'Alep Nur-ad-Dîn o Núredîn qui los Francs aperavan Noradin, mort en 1174, qui s'emportè mantua victòria contra los crozats.

2. **per prim**: per chic de causa.

3. **tirar nhafas**: trufa's maishantament.

4. **linhatge**: los descendents.

ueit

Lo sièti de Maupertús

Et qui or: Velt aler si ault
Humais li est peu de manache
Qui nou Velt amer si le hache

Sa feme alencontre li uent
Qui ml̄ le doubt̄e 7 ml̄ le creient
Trois filz auoir la dame franche
Chelt p̄chaye 7 malebranche
Et li tiers auoit non ionnaux
Cheltout des aut̄s li plus b̄iax
Trestut li uienent enuiron
7 le p̄ciment par le guon
7 uient les plaies qui saignent
M̄le le dolouent ml̄ le plaingn̄t
I aue lont ml̄ b̄n de blanc uin
P̄us lont assis sur. J. coulin
I mangiers fu apparellies
Tant p̄ fu las et traullies
Quil ne mengea q̄ le branon
Dune geline 7 le crepon
I a dame le fist b̄n saigner
7 uentouler 7 puis baigner
Tant quil refu en sa santra
Quil auoit deuant el̄e

Vint au chastel ou. R. iere
7 uit ml̄ fort le roullies
Tout enuiron le plaisses
7 les sales 7 les donions
Si haut ne traucot. J. boullons
Vit les tranches 7 les murs
Fors 7 espes et haus 7 durs
Vit les quarrias ioste la mote
Par ou on entroit en la moure
7 contremont leue le pont
Et la chasne contremont
Qui estoit tout amont la roche
I troys t̄at cōme il puet lappiche
Deuāt la porte apie descent
7 li barnaiges aurement
I logie lont tout enuiron
Chauc̄is yrendt son paullon
7 haubergēt de toutes pars
Oz puet auoir pour Penart
Mais par forche nert ia cōquis
Aene sera par forche pris

Renart le felon traytour
Arona desus sa maistre tour
Si iut herfen 7 ylangun
Qui s̄it logie desous. J. pin
I haute uois leur clara
Sue cōpaings et quoy yha

Lo sièti de Maupertús

Ah! Avóssetz vist Isengrin, e lo *marro*¹, sénher Belin, e Brun l'ors, e Tibèrt lo gat, e monsénher Pelat l'arrat, e Cantaclar e dauna Pinta, e las tres poras qui'us avèn seguits a la cort, e lo sénher Ferrant, lo *chivau de tira*², e lo sénher Ronèu lo *mastin*³, e lo sénher Blancard lo *cabiròu*⁴, e mèste Tielcelin lo corbaish! Frobèrt lo grith que'u segueish, dab Percacet *lo huret*. Après que vien lo sénher Baucent, lo sanglar de las dents agudas. Bramant lo taur que's tien fèrme suus *estrius*⁵ e Brichemer qu'ei partit a tota brida. L'escargòlh que pòrta l'ensenha e que'us gavida dignament per la plana.

Renart qu'espia per darrèr e que ved arribar la gent deu rei: non sap pas qué har devath *la capa deu cèu*. D'un saut qu'ei de l'auta part deu camin e qu'entra en un *broishagar*⁶. Corta la canha que'u segueish de près. Los autes ne'u rassegaran pas tanpòc: que'u mandan de tarrilhas miaças e que juran que ni barralha, ni murralha, ni palissada, ni casteràs, ni torrassa, ni tor, ni tuta, ni bruishòc n'empacharàn que sia gahat o forçat de's rénder e que sia pelat tot viu o penut.

.....
1. **marro**: mascle de l'aulha.

2. **chivau de tira**: chivau taus tribalhs.

3. **mastin**: canhàs de guarda.

4. **cabiròu**: fr. *chevreuil*.

5. **estrius**: anèths metallics suspenuts de cada costat de la sèra on lo cavalèr hica los pès tà's tièner a chivau.

6. **broishagar**: bruishòc espès.

Renart que ved que non se'n poderà pas tirar en s'escapant o en tirant endavant. Qu'a la boca qui *escumeja*, e los autes que'u tiran los peus de la perissa, que'u pluman tant que los plumaishs e'n vòlan per l'aire. Dejà, que'u traucan l'arrea. Que se'n manca de chic que'us càdia enter las patas. Que va hèra lèd. Que serà un miracle si pòt escapà's. Totun, de tant que s'i hè, que's va refugiar a Maupertús, lo son casteràs, la soa torrassa, la soa *hortalessa*¹, lo son ostau, on non cranh pas ni armada ni assaut. Adara, que venga lo qui vòu viéner si gausa!

La soa hemna, qui l'aima e l'estima hòrt, que'u vien a l'endavant. La nòbla dauna qu'avèva tres hilhs: Traucaplèish, Malabranca, e lo tresau que s'aperava Renardet; de tots qu'èra lo mei beròi. Tots tres que'u vienent a l'entorn, que'u tienen per la talha. Que'u veden las plagas qui sagnan, que'us hè gran pietat e que'u planhen. Que las lavan totas dab vin blanc. Puish que'u hèn assèder sus un coishin. Qu'aprestèn lo disnar. Renart qu'èran tan las, tan flac, que ne mingè pas qu'ua cueisha de pora e lo *curron*². La dauna que'u hasó banhar e *ventosar*, puish dà'u ua *sagnada*, e Renart qu'arretrobè la santat qui avèva abans.

Monsénher Nòble, l'emperaire, qu'arribè au castèth on èra Renart. Que vedó que la barralha, las tors, las murrallas, las palissadas, las fortificacions, las torassas èran hòrt poderosas: arrés n'averén podut tirar un trèit tan haut. Tot autorn qu'èran los varats, pregonds, *escarps*³ e plan entertienguts; que vedó las torretas e los murs hòrts, espés, hauts e solides; que vedó los *carner*s⁴ en suspart de la *mòta* per on entravan au sosterran. Los ponts lhevadís qu'èran guardats e lhevats, las cadenas tiradas.

1. **hortalessa**: castèth plan fortificat.

2. **curron**: part de darrèr deu còs d'un ausèth.

3. **escarp**: dab un penent quasi verticau.

4. **carner**s: ubèrturas au som de las murrallas per on tiravan los arquèrs.

Lo castèth qu'èra bastit sus ua arròca. Lo rei que se n'aprèssa autant com pòt, que hica pètèrra davant la pòrta e los barons tanben. A l'entorn deu castèth, cadun qu'apita la tenda, que s'installan un pòc pertot. Adara, Renart que deveré aver paur. Totun, nat assaut non poderà conquesir la plaça, non la gaharàn pas a la fòrça, sonque per traïson o hamiera.

Renart qu'èra tot a fèit arrevitat. Que pugè tau som de la tor e que vedó Hersent e Isengrin, installats au pè d'un pin. D'ua votz hòrta que cridè a Isengrin:

— Estimat companhon, vam, que s'i passa? Qué ve'n sembla, deu men castèth? E n'avetz jamei vist de tan bèth? [...] E vos, sénher Brun l'ors, que'vs hasoi beròi córrer quan volotz minjar lo mèu. Be'm volèvi venjar de vos, que i deishètz las aurelhas, tots que n'estón estomagats. E vos, sénher Tibèrt lo gat, que'vs hasoi gahar au *laç*. Abans qui ve'n tirèssetz, que v'amassètz ua bona batanada, un centenat de patacs, ce'm sembla, ne me n'arremerciètz pas jamei. E vos sénher Cantaclar, quan ve hasoi cantar la cançon, que'vs tienèvi peu còth, mes que m'escapètz per rusa. E a vos que v'ac disi, Brichemer, que'vs hasoi dar ua rosta com a un hòu: per la mea rusa e lo men conselh que'vs tirèn de l'arrea tres *correjas*¹ de pèth, qu'ac sentitz a passar. Un *hèish* de monde qu'ac vedón. E vos, sénher Pelat l'arrat, que'vs hasoi atrapar peus gats quan mingètz lo *balharc*², e que'vs sarrèn lo còth. E vos, sénher Tiecelein, e vos, sénher Belin, que v'ac disi, que'vs hasoi regretar *d'aver hèit*³ aus mens jòcs: si n'avóssetz pas podut huéger, que i averetz deishat la vòsta persona en gatge com ac hasotz dab lo hromatge qui'm mingèi dab hèra de gai, per'mor que'm *hasèva hrèita*⁴. E vos, Rossèu lo

1. **correja**: tròç tot en longor.

2. **balharc**: cereala fr. *orge*.

3. **har a**: jogar a un jòc.

4. **har hrèita**: mancar, estar de manca.

gat-esquiròu, de segur, que'vs hasoi un hèra gran domau quan ve digoi la patz qu'èra jurada e plan assegurada: que'vs hasoi devarar deu casso e que'm pensèi de v'ac har pagar car. Que'vs tienèvi la coda dab las dents. Un drin mei e que v'arribava malur. Perqué e'n diserèi mei? A tots que v'èi mauctrats e umiliats, e que'vs voi har gran tòrt enquèra, abans qu'aqueste an sia passat, per'mor qu'èi l'anèth qui'm balhè la reina ger. Sapiatz que si Renart demora viu, lo qui abans n'a pas jamei vist aqueth anèth, qu'ac pagarà car.

— Sénher Renart, ce digó lo lion, la vòsta torrassa qu'ei hèra hòrta, mes pas tant que ne la posqui pas préner. Ne me'n tornarèi pas abans de i aver botat lo huec. Siatz segur d'ua causa: qu'ac juri, jo viu ne deisharèi pas lo sièti. Ni ploja, ni auratge no'm haràn partir d'ací tant qui visqui, abans qui lo castèth non sia rendut e vos penut per la gola.

— Sénher, sénher, ce digó Renart, atau que miaçan los covards. Mes abans qui sia rendut, que'vs serà venut hòrt car. Que i a ací dehens *vitalha*¹ en abonde, que soi segur de ne'n pas mancar abans un an. Qu'avem ací dehens un hèish de poras, de bestiar, e un *sarròt* de gras hromatges, de bèras aulhas e de vacas grassas. En aqueste castèth qu'ei ua hont d'aiga clara, fresca e pura. Que'm pòdi vantar d'ua causa mei: tan hòrt qui posca plàver o ventar, quan caderé tota l'aiga deu cèu, nada gota n'entraré ací. Aqueste castèth qu'ei tan plan assetat que jamei non serà pres per fòrça. Installatz-ve, jo que me'n vau. Que soi *delit*², alavetz que vau sopar, dab la mea charmanta hemna. *Junatz*, que n'èi *bèth qué har*³.

Aquò dit, que baisha de la tor e qu'entra a la gran sala per ua pòrta baisha. Los de l'armada que's repausèn la nueit, e lo

.....

1. **vitalha**: çò qui cau tà minjar, neuritud.

2. **delit**: hèra flac.

3. **ave'n bèth qué har**: estar indiferent a quauquarren o quauqu'un.

lendoman que's lhevèn de d'òra. Lo rei que hasó vièner los sons barons :

— Senhors, ce digó, que's cau aprestar a dar l'assaut, per'mor que voi gahar aqueth pelhèr.

En aqueras paraulas, tots que's lhèvan e que s'*arronçan*¹ en medish temps tau castèth. L'assaut qu'estó tarrible, jamei ne'n vedón de tan perilhós: deu matin dinc a la nueit, tots qu'assautèn a contunhar. La nueit que'us hasó retirà's: que se n'anèn e deishèn d'atacar. E lo lendoman, un còp esdejuat, que s'i tornèn. Mes per tant que s'i hasossen, ne podón pas lhear ua pèira. Lo rei que s'i hartè. Renart, eth, n'i perdó pas un quite *céser*. Tot dia qu'assautavan la tor, mes ne'u podón pas har nat domau, quan seré per la valor d'un *dinèr*².

Un ser qui èran *delits* e *gorpits*³ d'aver assautat, cadun que s'adromí a lor com un soc. La reina, *esmalida* e furiosa contra lo rei, que s'èra anada cocar a despart. En aqueras, Renart que sòrt tranquille deu castèth. Que'us ved a dromir pregondament: cadun qu'ei *ajacat*⁴ au pè d'un casso, d'un hau o d'un hrèisho. Un per un que'us liga a tots, per la man o peu pè. Que'us hè un torn diabolic: qu'estaca cadun au son arbo, dinc au rei, qui estaca per la coda. Que serà un miracle si'n pòt des-har lo nod. Puish que se'n va a l'endret on la reina dromiva d'esquia. [...] Era ne's menshidè pas briga, que pensava qu'èra lo son marit qui's volèva reméter dab era.

Adara que vatz enténer ua causa extraordinària: que's desvelhè quan s'avisè que Renart èra dens lo son lheit, e tota *esvarjada* que's hiquè a cridar. L'auga qu'avèva paregut despuish

.....
1. **arronçà's**: precipità's.

2. **dinèr**: moneda de pòca valor.

3. **gorpít**: hèra fatigat.

4. **ajacat**: cocat, estenut

hèra, que hasèva lutz, e la matiada qu'èra plan avançada. Lo crit de la reina que desvelhè tots los qui dromivan. Qu'estón *estavanits*¹ de véder Renart lo ros dab la lor dauna. E tots de cridar: « Haut! De pès! E gahatz aquera canalha! ».

Sénher Nòble que's lhèva d'un saut, e tira que tiraràs, tira sus la coda, mes *en de batles*². Qu'a mancat *darrigar*-la e que s'ei estirada de miei pè. E los autes que tiran e que tiran enqüèra, que's pensan darrigar la pèth deu cuu.

Mes Renart qu'avèva desbrombat d'estacar sénher Tardiu, l'escargòlh, lo pòrtabanèra. Aqueste que cor desligar los autes: que tira l'espada, que'us deslaça en copant a cadun un tròç de la coda. Qu'ei tan pressat de'us desligar que hèras se'n tròban *alebats*³. Abans d'estar desliurats, la màger part que son escodats.

Tots que van dret tà Renart e, tanlèu qui pòden, amassa que s'*aborreishen*⁴ sus eth. Quan Renart e'us ved arribar, que s'aprèsta a huéger. Mes au moment qui entra en la tuta, Tardiu que l'atrapa per darrèr, e que'u tira peus pès: be's compòrta en bon cavalèr.

En aqueras, qu'arriba lo rei a hum, dab tots los autes *esperoant*, au darrèr. Lo sénher Tardiu, qui tien Renart, que parla au rei qui vien davant. De totas parts que'u gahan, tota l'armada que fremesh de la rumor que l'an capturat. Renart qu'ei presoèr, tots los deu país que'n son regaudits.

.....
1. **estavanit**: hòrt susprés.

2. **en de batles**: tad arren.

3. **alebat**: blaçat, mutilat.

4. **aborrí's**: precipità's.

nau

La mort de Renart

Que ancor me puisse uengier
De cheur qui me fôt si grant guerre
A tant se couche adens a terre
Quatre fois se cōmande a de
Et se saigne pour le malte

O sen uont li baron acourt
Saine passerent qui tost cor
Et les destrois et les montaignes
Et puis cheuanchent p les plains
Enche q tenact se demente
Dou bois ont pdue la sente
I auoie et le chemin ferre
Et ne q tant, tant ont erre
Quil saduoierent a uns plais
Des une grange a nonains
La maisons estoit bñ garnue
De tous les bñs que terre cre
De larr, de fromaiges et de ocs
De bestes de brebis de bues
Et de mit dautres norissons
Dist, Penars car nōs adrechons
Par encoste de ches espines
Vers en la cour que de gelines
La est lauoie que laissons

Penart. **W.** dit li taillons
Dier le scit bñ por q̄ le dices
Fils aputain abaus herites
Maunais traittes et engres
Vous estes a moy confes
Et aues merchi cre
Par il ie lauoie oblie
Il lons nous en, ues moy tot p̄t
Penart. **W.** pour noiant est
Dieu parures, dieu soy mentie
Tous t̄ps durra ta letherie
Entoi ha sole creature
Tu us de moit en auenture
Et apres ta confession
Voloies faire traïson
Chertes gr̄is peches te cor seure
Vie t̄ que maudite soit leure
Que tu fu ongs nes de mere
Hellenit me chastie ferre
Il lons nous en en pais en s̄ble
T o' li corps li ferre et t̄ible
Pour son coulin qui le chastie
Et nō por quāt souuent colie
Vers les gelines chelle part
Oit est dolens quāt il sen ye
Et qui la teste li copast
Vers les gelines droit alast

O sen uont li baron enfanble

La mort de Renart

Renart qu'a obtiengut deu rei un duèl judiciari contra Cantaclar entà's justificar de las acusacions qui lo hasan a portat contra eth. De mei, qu'acusa lo hasan de l'aver hèit enterrar tot viu. Lo combat qu'ei ahuecat. Cantaclar qu'ei suu punt de véncer: Renart qu'a perdut l'aurelha drete e qu'a l'uelh esquèr de crebat.

— Quan s'acabe aquesta batalha, ce ditz Cantaclar, e que se'm sia apatzada la colèra, be credi que n'averatz pas mei besonh nat medecin.

En entenent aquera responsa, Renart que compren hèra plan que Cantaclar, de tant *esmalit*¹ qui ei, compta de'u har passar un lèd moment, e que n'ei pas enquèra fatigat de's bàter. Alavetz Renart qu'a l'idea de *har deu mort*, de non pas mei atacar Cantaclar qui l'*escarneish*² e lo mautracta.

En aqueth moment, que's dèisha càder sus eth, e Cantaclar que'u pechica e que'u nhaca, mes Renart que hè com si seré mort: ne's mauta pas, ne bolega pas, au contra que demora boca clavada e muda, shens votz ni *alet*³. Quan Cantaclar e'u ved atau, que'u tracta de tot, puish que'u gaha per la coda dab lo bèc e que l'arrossèga dens un varat. Adara Renart que s'avisa que ne i a pas arrés entà'u secórrer o l'aidar, per'mor qu'ei la bèstia qui mei

.....
1. **esmalit**: en colèra.

2. **escarnir**: har afronts, trufa's maishantament.

3. **alet**: respiracion, bohet

detèstan sus tèrra. Be sap que ni aur ni argent, ni promessas ni riquessas ne'u poderàn salvar la vita si descobreishen la soa rusa. Mes dab la soa abillesa qu'a enganat Cantaclar, qui'u dèisha per mort.

A l'entorn d'eth, que i avèva gran horrèra, com si estosse velha de hèsta. Roart e Bruna l'*agraula*¹ de tira qu'anèn trobar lo rei e que'u digón:

— Sénher, adara, non ve'n *detz* pas mei per Renart; que's va morir, de segur. Lo combat de uei que s'ei mau devirat per eth. Que vien de càder en aceth varat, autan mort com ua soca. Qu'averetz *blasmes*² e *arcasts*³ si lhevèssen enqüèra la man sus eth. Doman, malas bèstias que l'averàn tot estroçat e devorat e, adara qui lo son adversari l'a vençut, qu'ètz pro demorat ací.

Lo rei Nòble que viengó tà la soa tenda e los barons que se'n tornèn tà lor, tots gaujós. Que deishèn Renart, demorat au varat dab la boca *alandada*⁴, com si l'amna se n'èra anada; los sons enemics que n'èran plan contents.

Lo corbaish e dauna Bruna l'*agraula* que quitèn lo rei shens qu'ac sabossen las autas bèstias. Que corrón tau varat on Renart, qui avèva perdut un uelh e ua aurelha, e's moriva de hami.

— Roart, ce hasó l'*agraula*, ja voi qu'anem véder un còp de mei anueit aqueth *minja-quan-n'a*⁵ de Renart. Peus sents venerats en Galícia, que'u vam adobar la perissa. Qu'ei mort, ne riscam pas arren.

Renart, qui èra blaçat, que'us entenèva e que'us espiava, mes tostemps hasent deu mort, ne'us disèva pas arren. Qu'èra decidit a

1. **agraula**: ausèth negre drin mei petit qu'un corbaish.

2. **blasme**: jutjament desfavorable sus quauqu'un o quauquarren.

3. **arcast**: critica, blasme formulats tà amuishar la desaprobacion.

4. **alandada**: ubèrta en gran.

5. **minja-quan-n'a**: mendicant, persona hèra prauba qui n'a pas arren.

s'estar aqui dinc a que vedosse la nueit viéner. Mes aqueths n'ac volón pas: que *s'arroncèn*¹ sus eth per'mor ne l'avèvan pas briga paur. Tots dus que'u pugèn dessús; Roart que s'avancè purmèr: que comencè per l'hevar lo bèc e que l'ac en-hiquè dens la carn; alavetz Renart que i anè d'ua dentada, que'u gahè per la cueisha e que la tirè e segotí tan hòrt – ce ditz lo conte – que l'ac darriguè² a rasèr deu cuu: be'u blacè maishant! Roart, qui'n pateish hèra, que s'ei envolat tà l'auta part, suu bòrd deu varat. L'agraula que vedó Renart solet e, d'un saut, que juntè lo corbaish. Renart que's hica de pè, que gaha la cueisha e que se'n va, deishant Roart *desconsolat*³ e *desconortat*⁴. En bèstia desesperada qui ei, l'uelh crebat, l'aurelha copada, Renart que s'escapa shens atènder, shens estancà's. Ne trobè pas barrada la pòrta de la soa *hortalessa*, au contra. En gran destressa que *s'i aborri*⁵.

Quan Ermelina e'u vedó, e l'avossen dat Choisy en tota propietat, n'averé pas avut tant de gai e d'alegria. Mes quan s'avisè qu'avè lo cap tan *macat*⁶, que hasó paréisher ua gran dolor, e los *vopats*⁷ tanben. Màgers qu'estón los crits e la pena. Que'u hiquèn au lheit.

Roart, qui ei hèra mau, que's planh a l'agraula:

— Digatz, nòbla amiga, quin poderèi anar tà la cort? Renart que m'a tròp blaçat, ne sèi pas quin har.

— Que'vs portarèi au *braçat*, ce ditz l'agraula; de segur que soi desconsolada e afligida deu vòste malur e de la vòsta pena.

.....
1. **arronça's**: precipità's.

2. **darrigar**: tirar dab violéncia.

3. **desconsolat**: qui a ua gran pena.

4. **desconortat**: abatut.

5. **aborri's**: precipità's.

6. **macat**: abismat.

7. **vopat**: petit de la vop.

Aquò dit, Bruna que *s'arcussa*¹ lo vestit entà'u mièlher portar e, trista, dolenta, que se'n va trobar lo rei qui èra assedut a la soa tenda :

— Ah, sénher rei, ce cridè, justícia! Que'vs pòrte ací, *alebat*², Roart, lo vòste amic lo corbaish; que'm vieni plànher de Renart, aqueth lèd bestiar, aqueth bandit, qui s'ei entutat e embarrat a Maupertús, per'mor que s'a emportat la cueisha de Roart. Que la s'a minjada, que la s'a devorada. Nòble rei, non tardetz pas, venjatz-vos deus afronts e deus otratges qui'vs hè Renart, qu'a tròp durat. Qu'a darrigat un membre au vòste vassalh; si avetz bona memòria, que v'a dejà tormentat quate còps. Que cau que lo tradidor qui a gausat har aquò sia estroçat e tuat.

Alavetz Roart que pren la paraula e que ditz :

— Sénher, ajatz pietat de jo, que soi blaçat a mort. Qu'èi perdut un pè e ua cueisha, que'n soi desconsolat. Que pensi que me'n morirèi bèthlèu. Mes si ne soi pas venjat d'aqueth *faussilhàs*, d'aqueth tradidor, per qui soi en la destressa, blasmat que'n seratz, e a bon dret.

Lo rei, qui a plan escotat lo devís, que's lhèva autanlèu e respon shens atènder mei :

— Roart, qu'ètz alebat, mes lo qui v'a hèit aquò ne i averà pas ganhat arren.

Suu pic, qu'ordona aus barons e aus òmis de s'equipar e que'us ditz :

— Per tots los sents qui's prègan a Roma, ni ivèrn ni estiu ne m'empacharàn d'anar tà Maupertús. Que harèi arrasar lo castèth, que'n harèi sortir Renart per fòrça. Que serà penut com se pen un *lairon*, davant los mens barons. Atau que's passarà.

.....
1. **arcussar** : replegar las manjas o lo hons d'un vestit.

2. **alebat** : malament blaçat.

— Car sénher, non pòt pas estar, ce hasó lo taishon, sénher Grimbèrt; dab frair Hubèrt, qu'anaram tà Maupertús, si n'ètz d'acòrd, e que passaram la murralha. En òmis avisats qui èm, que haram saber a Renart lo vòste messatge, e que'u diseram, si ac voletz comandar, qu'ane tà vòste per'mor qu'ei un ordi vòste; e que'vs portaram la responsa qui enteniam de la soa boca.

Lo rei, qui èra de pè, que responó, *esmalit*:

— Anatz viste, qu'ac voi; e digatz-lo que, sus l'uelh dret qui'u sobra, venga ací tà'm rénder compte deus motius e de las rasons d'aver alebat lo men baron.

Grimbèrt e Hubèrt que s'amanejan d'aubedir e que s'encaminan shens esperar mei. Tardiu l'escargòlh que passa davant entà trobar bona aubergada per la nueit. Los autes dus que cavaucan darrèr shens estancà's en camin.

Ne'vs voi pas contar peu menut los dias deu viatge, ni çò qui'us arribè. Que tirèn camin e que fenín per arribar a Maupertús, on Renart èra tristament au lheit, hart de mau.

Hubèrt, qui portava lo messatge, e Grimbèrt qu'arribèn a la pòrta e qu'aperèn dab gran rambalh:

— Obritz au messatgèr deu rei!

Renart, qui enten lo tapatge, qu'ordona au portèr, qui n'ei pas un *joan-l'aisit*¹, d'anar tà la pòrta e de parlar dab los qui cridan tan hòrt. Lo portèr, qui avèva la coda tòrta e peluda, que i va de tira. Prudent e avisat, que'us crida deu som de la *barbacana*² enlà:

— Qui ètz?

— Qu'èm los messatgèrs de monsénher Nòble lo lion, que volem parlar a Renart.

.....

1. **joan-l'aisit**: fenhant.

2. **barbacana**: petita fortificacion avançada qui empara la pòrta d'un castèth.

Quan enten aquò, viste lo portèr que's hica a l'hevar la *pòrta corredissa*¹ qui èra abaishada. Grimbèrt, qui's presenta purmèr, qu'entra d'arreculas. Un còp passada la purmèra pòrta, Grimbèrt que ditz au *mialòc*²:

— Apressatz-ve, sénher Hubèrt, mes baishatz-ve, la portalada qu'ei baisha.

— Per sent Leonard, ce hè Hubèrt, qu'èi paur que Renart ne's volha enqüèra emplear lo vente dab jo anueit. Que vau demorar aci e atènder que siatz tornat; que'm senti mièlher au larg qu'a l'estret.

Grimbèrt qu'ei forçat d'acceptar la decision de frair Hubèrt. Mes eth que s'avança e Renart, qui pateish hèra, que'u demanda çò qui cerca e çò qui vòu. Grimbèrt que'u ditz:

— Car vesin, que soi lo vòste purmèr cosin, qu'ei normau que v'aimi hèra. Monsénher Roart, lo corbaish, qu'ei viengut a la cort entà's plànher de vos. La blaçadura qui l'avetz hèit qu'a hèra *esmalit* lo rei e los barons. N'ac prengatz pas mau, mes Nòble que v'ordona per jo – e qu'a lo dret per eth – de'vs presentar davant eth shens trigar entà'vs justificar de las acusacions. Ne podetz pas arrefusar de vièner a la cort tà que justícia sia hèita.

— Cosin, de tot aquò que n'èi *bèth qué har*³; d'ara enlà, ne voi pas mei anar tà la cort, que m'i an tròp tormentat. Aquestas paraulas que diseratz au rei quan siatz davant eth: lo corbaish qu'ei estat l'encausa de la mea mort; Ermelina, la vòsta amiga, la vòsta parenta, qui ei *còrclavada*⁴, que m'a hèit enterrar acerà hòra, devath acera pèira tombau dab ua crotz dessús, a l'ombra d'aceth *bròc*⁵. Quan ajatz tornat passar la pòrta, que trobaratz

1. **pòrta corredissa**: pòrta o grasilha d'un castèth qui s'abaisha e se lhèva.

2. **mialòc**: rapaç diürne fr. *milan*

3. **ave'n bèth qué har**: estar indiferent a quauquarren o quauqu'un.

4. **còrclavat**: hèra triste.

5. **bròc**: arbolet brocut.

la tomba d'un paisan qui s'aperava Renart. Qu'ac vederatz, qu'a lo nom escrit dessús, qu'ac diseratz au rei. Quan partiatz d'ací, Ermelina, e lo men hilh Rovèu que vienerà dab era, que'vs miarà dret au pè d'acera tomba, *de fresc* cavada.

— Hèm atau, que i consenti, ce digó Grimbèrt. Alavetz que me'n vau, dab la vòsta permission.

En aqueras, Grimbèrt que se n'anè e qu'arretrobè monsénher Hubèrt e Tardiu, los sols qui l'avèvan seguit. Ermelina e lo son hilh Rovèu que'us mièn tot dret au tombèu e que digón:

— Renart, la vop, que'ns *hè dòu*¹, que *jatz*² devath aquera pèira, cars senhors. Legetz las letras gravadas e pregatz Jèsus Crist qu'aja pietat de la soa amna. Diu de jo! Que demori ací, abandonada, e la *familha* qu'ei *despairada*³, n'èi pas nat vestit, ni de drap ni de lin, de tant qui soi prauba.

En aqueras paraulas, que torna entrar au castèth de Maupertús. Eths, shens tardar que se'n tornan tau rei, qui tròban a la soa tenda. Autanlèu, Grimbèrt, los uelhs *engorgats*⁴, que s'ajolha davant eth, los dus jolhs en tèrra. De'u véder a plorar, lo rei qu'ei gahat per l'emocion. Lo mialòc que'u ditz lavetz:

— Sénher, qu'arribam de Maupertús e que ns'èm enganats. Renart qu'ei mort e enterrat. Quan Roart ei viengut *acessà's*⁵ ací, Renart qu'èra tan mau qu'ei adara en tèrra. Qu'avem vist lo clòt e la pèira tombau, de tot segur que sabem que lo corbaish, adara hòrt flac, l'a tuat a de bonas. Eth qu'ei alebat, mes Renart qu'ei mort.

.....
1. **har dòu**: har vèder hòrt triste

2. **jàser**: estar cocat, estenut

3. **despairat**: shens pair.

4. **los uelhs engorgats**: los uelhs banhats de plors.

5. **acessà's**: hicà's a l'acès, en un endret hòra de dangèr.

Lo Sent Esperit aja suenh de la soa amna e la mie en *paradotze*¹, duas lègas delà deu paradís, on ne i a pas mei ni praubes ni ploramisèrias.

Quan lo rei enten la novèla, la pena que'u torna sasir: qu'ei hèra tocat per la mort de Renart. Autanlèu que's lhèva e que ditz, entristit e tot trebolat:

— Quin gran malur! Qu'avem perdut lo mei bon deus barons qui avèvi! E ne pensi pas trobar jamei l'ocasion de n'aver reparacion. Qu'averí balhat la mieitat deu mens bens tà que ne's passèsse pas atau!

Alavetz que sortí de la tenda e que pugè tau palai.

Ací qu'acabi de'vs contar la vita e las funeralhas de Renart. Ací que feneish lo nom de Renart.

---

1. **paradotze**: sola ocurréncia d'un mot format de faïçon plasenta suu francés «paradís» tà designar un lòc situat segon Grimbèrt duas lègas mei haut e on las amnas son enqüèra mei urosas. Lo jòc de mot ne's pòt pas rénder en occitan.

Et pour autre meffais alles
Dont ains ne pnt estre lasses
Moi atant fait que ie naueroie
Que il tournast a male uoie
Mais se le poie tenir
M le tost le couuenoit mourir
I croys men a donnei congie
Et commâda 7 calongie

Renars tenoit le chief endun
Rhay dist il sire yfengun
Qu'auuais traytes faux prouues
I les sui quât ne me traules
Commêt est apelles dhus rous
Parles apertement a nous
Y langrin rit quant il loy
Pour le nom mit sen elioy
A e fust si les pour nul auoir
Voles dist il son nom sauoir
O il. cōment est apelles
Renart ha li deffacs
Trestous nous hōnt 7 engigne
Se diex donne que ie le tiengne
De lui seroit la terre quitte
I a loie pars seroit petite
Dont auroit il fort tãps trouue
Se uous laues or trouue
Pla foi que toi saint martin
Je saint fraubert ne. s. quâtin
Que pour lauoir q poust nonin
Ae uoler pas moy lui sambler
Vous aues droit dit yfengun
Ae uous garrort diex napolins

Ne tous lors qui soit en terre
Que iamais no meullies graire
Mais or me di freres amis
Du mest doncties entremis
Setu en scies seruir acourt
Que ne soies moques acourt
P mon seigneur. s. urusalem
Je fu mais telz trouues oam
Donques ten ué aucoques moy
7 ie tacomterai au roy
Et a ma dame la roïne
Qui tant est debonnaire 7 fine
Et ie uous uoi 7 bel 7 gent
Il cointera uous de la gent
Et se tu ves o moy uenir
Je te ferai mit cher tenir
Vostre merch dist galopin
Je sai bñ faire le cherin
7 se iauoie mon uel
Je uous diste. J. bon retruel
7 une tel noce et tel son
Pour uous q sables bñ baron
Dist. y. scies tu que fai
Vieu ten une uelle sai
Chies. J. nullain qui sen deduit
Il uoer lui 7 si uoifin tuit
Il les enfans en fait grant ioie
H est nulle nuis que ie ne loie
Pla foi que ie toi saic pe
I a uelle est et belle 7 clere
Se uous uenes o moy acourt
Vous lauertes aquoi que touer

abaishar *v.*: umiliar.

abat *n. m.*: superior d'un monastèri.

abelhèr *n. m.*: acès naturau o bastit per l'òmi on las abelhas hican lo mèu e la cera.

aborri's *v.*: precipità's.

abstinéncia *n. f.*: hèit de's passar de cèrts bens materiaus o de cèrts plasers.

acès *n. m.*: lòc cubèrt qui serveish a protegir òmis o bèstias contra lo maishant temps o dangèr.

acessà's *v.*: hicà's a l'acès, en un endret hòra de dangèr.

aclepà's *v.*: hà's tot petit.

acoconhat,-ada *adj.*: hica en bòla, dab los membres replegats de cap tà si.

acompanhatge *n. m.*: tot çò qui's minja dab lo pan, tot çò qui l'acompanha.

aganidèr *n. m.*: hèit de non pas voler desseparà's deus sons bens, deus sons sòus.

agraula *n. f.*: ausèth negre drin mei petit qu'un corbaish (fr. *corneille*).

agulhon *n. m.*: baston ponchut deus pastors dab lo quau tòcan lo bestiar.

ahida (aver l') *loc. v.*: aver bon espèr, estar pro segur.

ahiscar *v.*: excitar.

ahup *interj.*: crit tà atirar l'atencion.

ajacat,-ada *part. pass e adj.*: cocat, estenut.

alabàter *v.*: har anar las alas.

alandat,-ada *part. pass e adj.*: ubèrt en gran.

alebat,-ada *part. pass e adj.*: malament blaçat, mutilat.

alet *n. m.*: respiracion, bohet

amassar los esperits *loc. v.*: arrevità's après aver perdut coneishença.

ambla (a l') *loc. adv.*: que's ditz de l'anar deu chivau enter lo pas e lo tròt, quan las duas patas d'un costat tòcan tèrra e las duas de l'aute costat son lhevadas.

amèche,-cha *adj.*: qui n'ei pas mei sauvatge.

anar *n. m.*: faïçon d'estar, de's desplaçar.

angèla *n. m.*: peish d'aiga doça en fôrma de sèrp.

aporicà's *v.*: tiene's sus ua branca o un ajoc com hèn las poras.

aprivadar *v.*: hàr vàder mensh sauvatja ua bèstia.

arcast *n. m.*: critica, blasme formulats tà amuishar la desaprobacion.

arcussar *v.*: replegar las manjas o lo hons d'un vestit.

argüeit *n. m.*: lo hèit de susvelhar.

argüeitar *v.*: observar atentivament e secretament.

arrajà's *v.*: hicà's au sorelh.

arreberat,-ada *adj.*: hèra fatigat.

arrèrvassalh *n. m.*: petit senhor, vassalh d'un senhor qui ei eth medish vassalh d'un aute.

arribèra *n. f.*: larga vath.

arronçà's *n.*: precipità's.

arsec *n. m.*: ardor, energia.

artiga *n. f.*: tèrra d'on an tirat la vegetacion tà la poder cultivar.

asteta *n. f.*: bròca sus la quau pican tròc de carn o de peish tà'us har còser sus ua grasilha.

atucat,-ada *part. pass e adj.*: abatut.

aus quate pès *loc. adv.*: en corrent hèra viste.

ave'n bèth qué har *loc. v.*: chautar-se'n, non pas har cas de, estar indiferent a quauquarren o quauqu'un.

avejar *v.*: non pas interessar.

avilit,-ida *part. pass e adj.*: completament desonorat.

balharc *n. m.*: cereala fr. *orge*.

barbacana *n. f.*: petita fortificacion avançada qui empara la pòrta d'un castèth.

barbèu *n. m.*: peish d'aiga doça de la carn fada munit de quate barbilhons (fr. *barbeau*).

bèth drin *loc. adv.*: sinonime de hèra.

blasme *n. m.*: jutjament desfavorable sus quauqu'un o quauquarren.

borclà's *v.*: que's ditz de las poras qui s'estenen, s'en'hican en la prova.

bordon *n. m.*: baston deu pelegrin.

boscassèr *n. m.*: persona qui viu o qui tribalha peus bòscs.

braçat (portar au) *loc. v.*: portar en los braç.

bresca *n. f.*: las cubas de cera on las abelhas hèn lo mèu.

bríac,-aga *adj.*: qui a bevut tròp d'alcoòl.

bròc *n. m.*: arbolet brocut qui serveish sovent tà har bastons (fr. *épine*).

bròc blanc *n. m.*: arbolet brocut de las fletas blancas (fr. *aubépine*).

broishagar *n. m.*: bruishòc espès, lòc plen de bruishòcs.

bueu dab agràs *n. m.*: bueu preparat dab chuc d'arrasims verds.

cabestre *n. m.*: brida de cuer qui's hica suu cap d'un chivau o d'un aso tà poder mià'u.

cabiròu *n. m.*: mamifèr sauvatge de la familha deus cervidats (fr. *chevreuil*).

calomniar *v.*: díser mensionjas sus quauqu'un.

can lebrèr *n. m.*: can de caça hèra rapide.

can peubrac *n. m.*: can de caça deu peucort d'ordinari.

canonge *n. m.*: prèste qui hè partida deu capítol d'ua glèisa catedrau o collegiau.

capa deu cèu *n. f.*: lo cèu visible, qui's sembla a ua capa, a un màntol pausat sus la tèrra.

capon *n. m.*: joen hasan crestat e enguiserat entà estar minjat.

capsa *n. f.*: petita caisha.

carners *n. m.*: ubèrturas au som de las murrallas per on tiravan los arquèrs.

cèrcar de brut *loc. n.*: cercar las pelejas.

césèr *n. m.*: grana comestibla de fòrma arredona embarrada en ua teca verda.

chacar *n.*: picar ua bèstia dab un agulhon entà la har avançar.

chivau de tira *n. m.*: chivau taus tribalhs.

coishinèra *n. f.*: gran coishin carrat.

conh *n. m.*: pèça de hèr o de husta dura qui en'hican dens un tronc entà'u héner.

conhit,-ida *adj.*: plen

copar lo brimbalh, (palha, èrba seca): qu'ei un gèste simbolic qui marca un engatjament solemne.

còrclavat,-ada *adj.*: hèra triste.

corredissa (pòrta) *n. f.*: pòrta o grasilha d'un castèth medievau qui s'abaisha e se lhèva dab cadenas.

correja *n. f.*: tròç tot en longor.

cortés,-a *adj.*: qui a en los gèstes, lo lengatge, etc., ua distincion caracteristica de la cort reiau.

curron *n. m.*: part de darrèr deu còs d'un ausèth.

dar-se'n *n.*: chepicà's.

darrigar *n.*: tirar dab violéncia, per fòrça.

deishar estar *loc. n.*: deishar tranquille.

delit,-ida *part. pass e adj.*: hèra flac, shens nada fòrça.

desconortat,-ada *part. pass e adj.*: abatut, tocat moraument.

desconsolat,-ada *part. pass e adj.*: qui a ua gran pena.

desemparat,-ada *part. pass e adj.*: qui ne sap pas mei qué har.

despairat,-ada *adj.*: shens pair.

desparlar *n.*: díser causas incoerentas, dessenadas.

destrau *n. f.*: apèr hèit dab ua lama talhanta hicada au cap d'un mange qui serveish tà copar lenha.

dinèr *n. m.*: moneda de pòca valor.

emboscada *n. f.*: ataca per suspresa d'un enemic quan se desplaça.

embraquèera *n. f.*: camin mei brac que d'ordinari tà anar quauque part.

emparar *n.*: defénder.

empensat,-ada *adj.*: pensatiu, perdut en las soas pensadas, chepicat.

empleishat,-ada *part. pass e adj.*: barrallhat dab un plèish.

empunhar *v.*: gahar a plea man.

en de batles *loc. adv.*: tad arren.

engan *n. m.*: tromperia.

engarçar *v.*: trompar.

engolir *v.*: avalar goludament.

engorgats *adj.*: banhats de plors, en parlant deus uelhs.

entenut,-uda *adj.*: qui sap hèra de causas.

eretic *n. m.*: persona qui sostien un corrent religiós considerat com non confòrme a la doctrina de la religion en question.

esbate's *v.*: anà'n d'ençà e d'enlà tà's desgordir.

escarnir *v.*: har afronts, trufà's maishantament.

escarp,-a *adj.*: qui ei en penent quasi verticau.

escarraunhat,-ada *part. pass. e adj.*: qui s'a hèit un pic sus la pèth.

escumejar *v.*: har escuma, cobrí's d'escuma, de bava.

escut (que'u seratz estat un bon) *n. m.*: que'u seratz estat ua bona proteccion. L'escut qu'ei un bocler de l'Atge miejancèr.

esmalit,-ida *adj.*: en colèra.

esperissà's *n.*: esquiçà's la pèth.

espernicar *v.*: gratar la tèrra tà trobar insèctes, vermis o grans.

esperoar *v.*: picar lo chivau dab los esperons.

esperon *n. m.*: pèça metallica plaçada au talon deu cavalèr tà har anar lo chivau.

estacadura *n. f.*: hèit d'estar estacat aus sòus, de non pas jamei voler despene'us.

estavanit,-ida *adj.*: hòrt susprés.

estirat (a galòp) *loc. adv.*: en un galòp rapide.

estrius *n. m.*: anèths metallics suspenuts de cada costat de la sèra on lo cavalèr hica los pès tà's tièner a chivau.

esvanit,-ida *adj.*: shens coneishença.

esvarjar *v.*: har hèra de paura.

familha *n. f.*: designa l'ensemble deus hilhs e de las hilhas.

fanègas (a) *loc. adv.*: en abonde, en gran quantitat.

faussilhàs *n. m.*: persona faussa, qui cèrca de trompar.

felonia *n. f.*: traïson d'un vassalh cap au son senhor.

flinga *n. f.*: bagueta plegadissa.

flingat *n. m.*: còp de flinga.

frèbe: lo mot que designa ací un mau indeterminat qui's manifesta per ua hòrta frèba.

fresc (de) *loc. adv.*: despuish chic de temps.

gahar lo córrer *loc. n.* : hicà's a córrer.
gat-pitòish *n. m.* : mamifèr carnassèr, deus bòscs, qui minja la poralha (fr. *putois*).
gèsta *n. f.* : explèit d'un eròi o d'un personatge illustre.
golet *n. m.* : partida deu vestit a l'entorn deu còth.
gorpit,-ida *adj.* : hèra fatigat.
gorrina *n. f.* : hemna desgansolada, shens nada moralitat.
gui ròt *n. m.* : mascle de l'auca.

hà's enlà *loc. n.* : aluenhà's.
har a *loc. n.* : jogar a un jòc.
har anar la cerimana *loc. n.* : pensar, calcular.
har deu mort *loc. n.* : har lo qui ei mort.
har dòu *loc. n.* : har vàder hòrt triste.
har hasti *loc. n.* : balhar enveja de vomir.
har hrèita *loc. n.* : mancar, estar de manca.
har mala cara *loc. n.* : har trista mina.
haunit sia lo qui ne dobtè *loc.* : vergonha au qui ne dobtè.
hemèr *n. m.* : pièla de hems, d'excrements de bèstias.

herrat *n. m.* : recipient cilindric dab ua ansa tà portar liquides, gran, etc. Qu'ei de husta cerclat de hèr.

hlagèth *n. m.* : utís hèit de dus bastons religats cap e cap per correjas qui serveish tà bàter las cerealas.

honhar *n.* : possar hòrt.

horcas *n. f.* : estructura de husta qui sostien la còrda deu condemnat.

hortalessa *n. f.* : castèth plan fortificat.

huret *n. m.* : petit mamifèr carnivòr deu còs prim e alongat fr. *uret*.

hum de calhau (a) *loc. adv.* : hèra viste.

infamia *n. f.* : gran desonor.
jàser *n.* : estar cocat, estenuit.
joan-l'aisit *n. m.* : fenhant.
junar *n.* : passà's de minjar.

laç *n. m.* : cordeta de crin en anèth qui fòrma un nod estranglader tà gahar los lapins o las lèbes.

laç (estar gahat au) *loc. n.* : au sens figurat, estar victima de la rusa deu son adversari.

lairon *n. m.* : persona qui rauba, pana.

laurar *n.*: virar la tèrra abans de semiar.

linhatge *n. m.*: la seguida deus descendents d'un senhor.

Loradin: qui designa lo sultan d'Alep Nur-ad-Dîn o Nûredîn qui los Francs aperavan Noradin, mort en 1174, qui s'emportè mantua victòria contra los crotzats.

maça *n. f.*: barròt espès e brac qui permet de trucar dab hèra de violéncia e d'estavanir.

macat,-ada *adj.*: abismat.

malessa *n. f.*: disposicion a mau har, a portar tòrt.

marro *n. m.*: mascle de l'aulha.

martir,-a *n. m.*: persona qui endura los suplicis o la mort tà non pas renegar la soa fe.

mastin *n. m.*: canhàs de guarda.

matinas *n. f.*: ofici religiós cantat a la fin de la nueit.

maupàs *n. m.*: maishanta situacion.

mauvirada *n. f.*: maishanta situacion.

mialòc *n. m.*: rapaç diürne (fr. *milan*).

minja-quan-n'a *n. m.*: mendicant, persona hèra praubá qui n'a pas arren.

mistoflet,-a *adj.*: gras e tendre.

monge *n. m.*: membre d'un ordi religiós.

morbiu *interj.*: eufemisme de l'arneguet "per la mort de Diu".

mòta *n. f.*: tuquet suu quau ei bastit un castèth hòrt.

natre (dísar tot) *loc.*: dísar dirèctament, francament.

nhaflas (tirar) *loc. v.*: trufà's maishantament.

nharga *n. f.*: mot tà's trufar, tà nhargar.

Nomini Patre Cristum fille: formula latina tà's trufar per *In nomine Patris et Christi filii* (Au nom deu Pair e deu hilh lo Crist).

nòna *n. f.*: la navau òra deu dia (3 h deu vrèspe).

òdi (aver en) *loc. v.*: detestar.

ordi de Tiron *n. m.*: ordi religiós fondat au sègle XII^{au} per Bernat d'Abbeville o de Tiron en la seuva deu Perche.

paradotze *n. m.*: sola occurréncia d'un mot format de faïçon plasenta suu francés "paradis" tà designar un lòc situat segon Guibèrt duas lègas mei haut e on las

amnas son enqüèra mei urosas. Lo jòc de mot ne's pòt pas rènder en occitan.

parladera (aver bona) *loc. n.* : saber parlar tà convèncer lo monde.

patèrnas *n. f.* : las maishèras deu cuu.

peirèra *n. f.* : terrenh d'on son tiradas las pèiras tà bastir.

peleja *n. f.* : disputa viva.

pelheràs *n. m.* : aumentatiu de pelhèr.

Pentacosta *n. f.* : hèsta crestiana celebrada lo setau dimenge après Pascas tà commemorar la baishada de l'Esperit Sant suus apòstols.

perfide,-da *adj.* : ipocrita e maishant.

perfidia *n. f.* : caractèr d'ua persona perfida, accion o paraula perfida.

perjurà's *n.* : tradir un serment hèit.

perucar *n.* : cercà's lo minjar per tèrra dab lo peruc, lo bèc.

pesquèr *n. m.* : sèrva d'aiga on viven peishs.

pitança *n. f.* : porcion de pan, de vin, de carn, distribuïda a cada repaish en ua comunautat (mei que mei religiosas).

pleitejar *n.* : presentar arguments tà defènder ua causa o ua persona.

predicator *n. m.* : **1.** religiós qui explica las exigéncias de la religion **2.** persona qui hè la leçon aus autes.

prim (per) *loc. adv.* : que se'n manca de chic.

prior *n. m.* : assistent de l'abat d'un monastèri qui lo remplaça quan ne i ei pas.

profèta *n. m.* : dens la Bíblia, personatge qui interpèla lo pòble e lo rei au nom de Diu tà denonciar lo mau.

raubar *n.* : **1.** préner çò qui n'ei pas vòste. **2.** autes còps, gahar ua gojata tà l'esposar shens lo consentiment de son pair.

reliquias *n. f.* : çò qui demora deu còs deus sents après la lor mort, o un objècte lor, e qui ei venerat.

renta *n. f.* : reviençut periodic qui un propietari tira de tèrras, d'ostaus o d'un capitau.

saber-se'n mau *n.* : estar contrariat.

sacrilègi *n. m.* : acte aufensant contra ua persona, un lòc, un objècte sacrats o particularament dignes de respècte.

sagnada *n. f.* : evacuacion d'ua cèrta quantitat de sang mei que mei tà suenhar un mau.

sauma *n. f.* : hémià de l'aso.

sauvat (estar) *adj.* : en hant lo pelegrinatge tà expiar los sons pecats, l'amna de Renart n'anarà pas en in'hèrn mes au paradís segon la religion crestiana.

senescau *n. m.*: a l'Atge miejancèr, auficièr encargat de l'intendècia a l'ostau d'un senhor.

sola *n. f.*: ancian jòc on lo balon de cuer conhit de hen o de bren se lança dab la man o lo pè.

suu pic *loc.*: autanlèu.

talent *n. f.*: enveja.

tancar *n.*: barrar solidament.

testimoniar *n.*: certificar d'aver vist o entenut quauquarren.

tirà's de cuentas *loc. v.*: tirà's d'ua maishanta situacion.

tirar camin *loc. v.*: contunhar de caminar.

tirar en davant *loc. v.*: caminar en davant.

tonsurar *v.*: rasar lo som deu cap de quauqu'un per motius religiós.

traca *n. f.*: sinonime de sòrta.

tracnard *n. m.*: dispositiu tà capturar bèstias.

traidoria *n. f.*: traïson.

trantalhar *v.*: tremolar.

tucolet *n. m.*: petit tucòu, petita sèrra, somiret.

uglar *v.*: cridar hèra hòrt.

un hèish *loc. adv.*: sinonime de hèra.

un sarròt *loc. adv.*: sinonime de hèra.

usura *n. f.*: hèit de prestar moneda en demandant ua remuneracion excessiva.

usurèr *n. m.*: persona qui prèsta dab usura, en demandant ua remuneracion excessiva.

ventosar *v.*: pausar ventosas (petits recipients de veire) sus la pèth d'un malaut entà'u suenhar segon la medecina tradicionau.

ventresca *n. f.*: vente deu pòrc salat.

vitalha *n. f.*: çò qui cau tà minjar, neuritud.

vopat *n. m.*: petit de la vop.

Acabat d'imprimir en França
Depòsit legal: abriu de 2019